№ 168 ՈՒՐԲԱԹ 2 ՕԳՈՍՏՈՍԻ

1913

ՔԱՌԱՍՈՒՆԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՈՒՐԲԱԹ 2 ՕԳՈՍՏՈՍԻ №168

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.

Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Сергіевокая ул. № 5.
Tiflis, Rédaction „Mschak“

Խմբագրատան տելեֆոն № 2—53.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզւով

Յայտարարութիւնների համար վճարում են խօրաքանչիւր տողատեղին 10—20 կոպ.

Տպարանի տելեֆոն № 67.

ՄՇԱԿ

Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ“.
TIFLIS, Rédaction du journal „MSCHAK“.

ՕԳՈՍՏՈՍԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՑ ՎԵՐՋԸ 5 ՌՈՒԲ.

Բաժանորդագրվել կարելի է իւրաքանչիւր ամսի 1-ից սկսած։

Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաև հին հասցէն և 40 կ. նամականիշ, ՀԻՆ ՀԱՍՑԷՆ և 40 կ. չուղարկողների խնդիրները՝ հասցէն փոխելու վերաբերմամբ՝ ԿԸ ԹՈՂՆՎԵՆ ԱՆՀԵՏԵՒԱՆՔ։

Յայտարարութիւնների համար պէտք է վճարել I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին (պետիտ) —20 կ., IV երեսի վրա—10 կոպ.։

Կովկասից դուրս գտնվող անձերի և հիմնարկութիւնների յայտարարութիւնները բացառապէս ընդունվում են՝ Մոսկվայում—Центральная Контора Объявленій Торг. Дома Л. и Э. Метцль и К°, և նրա բաժանմունքներում—Պետերբուրգում՝ Морская, 11, Վարշավայում՝ Маршалковская, 130, Վիլնօյում՝ Большая 32 Պարիզում՝ 8 Площадь Биржи.

1913 թւի տարեկան բաժանորդները, որոնք առ 1-ն յունվարի 1914 թ. լրիւ վճարած կլինեն բաժանորդավճար 10 րուբլին, ձրիաբար կը ստանան հետևեալ 2 գրքերը. 1) «Մշակ» և հայ կինը», 2) «Մշակի» քառասնամեակը»։

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

ԹԻՖԼԻՍԻ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԲԱՆԿԸ

սրանով յայտարարում է, որ Ֆինանսների պ. Մինիստրի թոյլտուութեամբ և Բանկի բաժնետէրերի որոշմամբ տեղի են ունեցել Բանկի բաժանմունքների բացումը—

Յուլիսի 27-ին ս. թ.—ԿԱՐՍՈՒՄ
Յուլիսի 31-ին ս. թ.—ՔՈՒԹԱՅԻՍՈՒՄ

Բաժանմունքները կատարում են Բանկի կանոնադրութեամբ թոյլատրված բոլոր օպերացիաները։
տա. 605. 1—1

Կովկասի Հայոց Բարեգ. Ընկերութեան վերակազմած „ԽՈՒԴԱԴԵԱՆ ԱՊԱՍՏԱՐԱՆՈՒՄ“

Ընդունվում են վճարով աշակերտուհիներ, որոնք ցանկութիւն կունենան իրանց նուիրելու հայ դպրոցներում ՈՒՍՈՒՑՉՈՒՀՈՒ, ՏՆԱՅԻՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉՈՒՀՈՒ ԵՒ ՄԱՆԿԱԲԱՐՁՈՒՀՈՒ ՊԱՇՏՕՆՆԵՐԻՆ։

Խնդրատուները պէտք է ունենան ոչ պակաս քան հայոց եկ.-ծխ. երկդասեան դպրոցի կրթութիւն և պէտք է սովորեն տեղիս հայ միջնակարգ դպրոցներում և կամ մանկաբարձական կուրսերում։ ՎՃԱՐՆ Է ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՏԱՐՎԱՑ ՀԱՄԱՐ 150 ՌՈՒԲԼԻ։ Ընկերութիւնը տալիս է նրանց բնակարան և սնունդ։ Խնդիրները կանխավճար 25 ր. հետ միասին ընդունվում են մինչև օգոստոսի 20-ը։

Ծանօթ.—Եթէ ցանկացողների թիւը 15-ից չանցնի, մտած խնդիրները կը վերադարձվեն հինգ օրվայ ընթացքում։

Հասցէն՝ Тифлисъ, Абасъ-Абадская пл. д. соб. № 7.
(Հ.ու.) տա. 592. 3—3

ԹԻՖԼԻՍԻ II ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԸ

սրանով յայտարարում է, որ վերաքննութիւնները կը սկսվեն օգոստոսի 21-ից, իսկ ընդունելութեան քննութիւնները պատրաստական (ստորին և բարձր), 1, 2, 3, 4, 5 և 6-րդ դասար. մտնելու համար—օգոստ. 28-ից։ VII և VIII դասար. ընդունելութիւն չի լինի։ Մաղթանքը կիրակի, սեպտ. 1-ին, առաւ. ժամը 11-ին, Պանսաեվսկայա փող., 38, տելեֆոն № 3—10։
(կ.) տա. 607. 2—1

Ս. ԵՍԱՅԵԱՆԻ

Ընտանիքում ընդունվում են գիշերօթիկ աշակերտներ մինչև 15 տարեկան հասակը՝ կարելի է դասերի կրկնողութեամբ։ Բնակարանի հասցէն՝ Չերքէզովսկայա փող. տ. № 3, Վօրոնցովի արձանին մօտիկ։

Դիմել պայմանների մասին ամեն օր «Մշակի» խմբագրատուն առ. ժ. 10—2։
(կ. ե.) տա. 606. 3—1

ների նախագծի բնոյթի մասին։ Տեղի ունեցող բանակցութիւնները նպատակ չունեն օսմանեան կայսրութեան մէջ ազդեցութիւնների շրջաններ սահմանելու»։ (Հ. Գ.)

ԽԱԲՐԻԿՆԵՐ ԲԱՐՁՐ ՀԱՅՔԻՑ

Երզրում, 26 յուլիսի

Երզրումից 6 ժամ հեռու Բապատ հայ գիւղը ստացել է թիւրքերից սպառնական անանուն նամակ։ Պահանջում են 400 ոսկի։ Չը տալու կամ կառավարութեան դիմելու դէպքում սպառնում են ամբողջ գիւղը կոտորել։ Գիւղացիք մնացել են երկու սարի մէջտեղ։

Բիթլիսի Խուլթիկ գիւղը ենթարկվել է Մահմադ Էմին-բէյի յարձակման։ Կառավարութիւնը հրաման է տուել ձերբակալել բէյին, բայց ժանդարմերիան նրան փնտռում է այն վայրերում, երբ նախապէս ստուգում է, թէ նա այդտեղ չէ։ Մահմադ Էմին-բէյը այժմ զաչաղ է ընկել։ Թալանում է և թալանը ուղարկում քաղաք՝ դրամի վերածելու։

Դարձեալ Բիթլիսի Գարվասա հայ գիւղը ենթարկվել է քիւրդերի յարձակման։ Կան հայերից վիրաւորներ։ Պօր գիւղը նոյնպէս յարձակում է կրել։ Սպանված է Պըխոս (Բիթլիս) գիւղի ուսուցիչ Մելքոնը։ Նրա դիակը անյայտացված է։ Նոյն շրջանի Գարբի հայ գիւղացիքը կրել են քիւրդական աւազակային մի խմբի կողմից յարձակում։ Վիրաւորված է մի հայ։ Քիւրդերը առևանգեցին ու լեռը տարան մի հայ պատանի։

Խիզանի Նորաշէն գիւղում սպանել են 2 հայեր քիւրդերի ձեռքով։

Խնուսի Եահեա գիւղում կողոպտված են 7 հայեր։

Բուլանըկի Լատար գիւղի արջառները թալանվեցին քիւրդերի կողմից։

Բուրմ

ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՏԱՐՕՆԷՆ

Մուշ, 21 յուլիս

Նահանգային նոր օրէնքի համաձայն՝ Մուշի վիճակը չորս պատուիրակ պիտի ընտրէր՝ Բիթլիսի կուսակալի հետ միասին գործելու։

Հայերը, նկատելով որ միշտ իրենց ձայնը կը խեղդուի և իրենց արդար պահանջքները ոչ մէկ պարագայի տակ կը լսուին, ձեռնպահ մնացին և բնաւ չմասնակցեցան ընտրութեանց։ Կը լսենք, որ կուսակալ Մազհար-բէյը ըսած է եղեր, թէ հայերը մասնակցին ընտրութեանց կամ ոչ, առիկա նշանակութիւն չունի. և եթէ հայերը չմասնակցին, ինչ պիտի ընեն թիւրքերուն։ Հայերը բողոքած են պատրիարքարանին և Բ. Դրան։

Կալուածոտ է. Տարօնի գիւղացին իր առմառնային աշխատութեան եռ ու զեռի մէջ է. գիւղերը հոս կառավարութեան մէջ աճուրդի մէջ են. առհասարակ այս տարի գիները «սանի սարուխ» չպիտի լեցնեն, որովհետև թէ երաշտը և թէ մարախը մեծ վնաս են պատճառած ցանքերին։

Գիւղացին հիմա անուղղակի մէջ է։ Մէկ կողմէն կը մտածէ, թէ ինչպէս գոհացնէ ... ըլլալով կուզէ մէկուն մէկ չտալ. միւս կողմէն աւրպաւած է օրը օրին իր շրջապատի դրացի քիւրդերը գոհացնել, հակառակ պարագային վախնալով որ ամեն ժամ իր խոտի դէզն և մարագը հրդեհուելու բռնանալիքին տակ են։

Քաղաքիս հրապարակը բոլորովին անյայտ վիճակ մը ունի՝ շուկերու և առևտուրի չգոյութեան պատճառով. ամենուն վրայ տեսակ մը տարտամութիւն կը տիրէ. կենսական մթերքներու մէջ ամենէն աժանը փայտն է, որուն բեռը կուգայ 7—8 ղրուշի. հալած իւղի օխան 12 ղրուշ է, միսինը՝ 3 ղրուշ։ Թէև քաղաքապետութիւնը կուզէ նուազեցնել մսի տաքսը, սակայն տեղւոյս տաքսերու ... բանեցնել։

Թախիծ

ՋՐԻ ՊԱՀԱՆՋԸ ՄԵՐ ԵՐԿՐՈՒՄ

II

Ներսիսեան լիճը մի հոյակապ և սքանչելի օրինակ է ջրամբար կազմելու։

Տասնեակ տարիներ գրված է այդ օրինակը ժողովրդի առաջ։ Հազարաւոր մարդիկ գալիս գնում են, հիանում են, հրճվում են։

Իսկ որքան դէպք կարող ենք թւել, որ մարդիկ հետևած լինէին Ներսէս V-ի օրինակին և իրանք եւս իրագործած լինէին նոյնանման լճեր իրանց շրջանում։

Շատ քիչ։

Այնպիսի ջրամբար, ինչպէս Ներսիսեան լիճն է, չը կայ և ոչ մէկը, իսկ փոքրիկ աւազաններ կան մի քանի գիւղական շրջաններում, օրինակ Գողթանում։ Մեզ յայտնի են այդպիսի աւազաններ և մի քանի կալուածքներում։ Բայց և այնպէս՝ մեր իրականութեան մէջ մենք շատ քիչ բան ենք տեսնում այդ ասպարէզում յիշատակութեան արժանի։

Մինչդեռ մեր երկրի մէջ շատ շրջաններ կան, ուր մեծ կարիք կայ աւազանների և ջրամբարների՝ թէ ոռոգման նպատակների և թէ կենդանիներին խմելու ջրի կողմից ապահովելու համար։

Յայտնի են մեր երկրում մի քանի վաղեմի, հին ժամանակներից մնացած աւազաններ, որոնք մինչև այժմ ծառայութիւն են մատուցանում գիւղացիներին հայթայթելով ջուր որոշ քանակութեամբ։ Եւ դժբաղդաբար՝ ոչ միայն նոր ջրամբարներ չեն աւելանում, այլև երբեմն հին ջրամբարներն էլ մնալով անհոգատար և անխնամ վիճակում՝ փչանում են և չեն նորոգվում։

Այն խորհրդակցութեան ժամանակ, որ տեղի ունեցաւ ներկայ տարվայ յունիսի վերջում Ալէքսանդրապոլում այնտեղի ցուցահանդէսի առիթով, մի քանի գիւղական համայնքների ներկայացուցիչներ ընդգծեցին ջրամբարների, աւազանների, առուների առանձին անհրաժեշտութիւնը մի շարք գիւղերի համար։

Եւ մեր երկրի մէջ ճանապարհորդութիւններ և ուսումնասիրութիւններ կատարած մարդիկ գիտեն, թէ որքան մեծ կարիք ունի մեր գիւղացիութիւնը ջրի և թէ որքան վնասներ է կրում ազգաբնակութիւնը ջրի հարցի վատ պաշտպանված լինելու պատճառով։

Առաջիկայ մելիորատիվ համագումարը պէտք է լրջագոյն ուշադրութիւն դարձնի մեր գիւղերի այդ հիմնական կարիքի վրա և միջոցներ մշակի դրական լուծում տալու իրական կեանքի այդ առաջնակարգ պահանջի բաւարարման։

Ա. Քալանթար

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

ԼՈՒՐԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ՄԱՍԻՆ

Լոնդոն.—Համայնքների պալատ։ Պատասխանելով տրված հարցին, Գրեյը հաստատեց, որ մօտ ժամանակներս Թիւրքիան իր սեփական նախաձեռնութեամբ առաջարկութիւն արեց պետութիւններին Հայաստանում վարչական բարենորոգումներ մտցնելու մասին։

Այնուհետև Գրեյը ասաց, որ վեց մեծ պետութիւնների ներկայացուցիչները Կ. Պոլիս են գնացել՝ առաջիկայ բարենորոգումներն ընդհանուր գծերով մշակելու համար։

«Սակայն հարցը որովհետև գտնվում է քննութեան այնքան նախնական շրջանում, ուստի ես չեմ կարող որևէ տեղեկութիւն տալ այդ բարենորոգում-

ԲԱԼԿԱՆԵԱՆ ԹԵՐԱԿՂԶՈՒՄ

ԲԱԼԿԱՆԵԱՆ ԳՈՐԾԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

31 յուլիսի

Բուխարեստ.—Կարլոս թագաւորի հեռագրին պատասխանել են շնորհակալութիւն յայտնելով սերբիական, չերնոգորական և յունական թագաւորները։

Բուխարեստ.—Ֆերդինանդ թագաւորը հետևեալ կոչն է հրատարակել, ուղղելով բուլղարական ազգաբնակութեանը. «Ես ասել էի, որ ռումինական զօրքը մտել է Բուլղարիա ոչ թշնամական դիտաւորութիւններով, և որ նրա վերցրած բոլոր բաների համար բնակիչները վարձատրութիւն կը ստանան։ Պահանջ յայտնելուց յետոյ, այդ պահանջները իսկոյն բաւարարվում էին։ Սակայն դէպքեր եղան, երբ բուլղարները զինված յարձակվեցին ռումինական զինուորների վրա։ Նախազգուշացնում եմ, որ այդպիսի վարմունքի մէջ մեղաւորները պատիժ կը կրեն»։ Այդ կոչը գրված է բուլղարերէն լեզւով և կպցված է գիւղական տների պատերին։

Աւստրիական կառավարութիւնը պաշտօնապէս շնորհաւորեց Մայորեսկուին հաշտութիւնը կնքելուն համար։

Բելգրադ.—Արքայական հրովարտակով յայտարարվում է զէնքի կանչվածներին տուն արձակելու մասին։

Սօֆիա.—Կանանց միտինգը ընդունած իր բանաձևում շեշտում է, որ Բուխարեստի խաղաղութիւնը յափշտակութեան մի ակտ է։ Բանաձևով խնդրում են պետութիւններին վերաքննել դաշնագիրը և հաստատուն խաղաղութիւն հաստատել Բալկաններում։ Ցանկալի է համարվում քննիչ յանձնաժողով նշանակել, կանանց մասնակցութեամբ, պարզելու այն անգթութիւնները, որ կատարել են Բուլղարիայի թշնամիները։

Սօֆիայի համալսարանի պրոֆեսորները բողոք են հրատարակել Աթէնքի պրոֆեսորների հեռագրի դէմ, որը պարունակում է իր մէջ զրպարտութիւն բուլղարական զօրքի ու ազգի դէմ։ Պրոֆեսորները դիմում են արտասահմանեան պետութիւնների պրոֆեսորներին՝ խնդրելով աջակցել Բուլղարիայի առաջարկած քննիչ յանձնաժողովը հրաւիրելու։

Աթէնք.—Վերջին պաշտօնական տեղեկութիւնները հաստատում են Բուլղարիայի անցած Մակեդոնիայի և Թրակիայի շրջաններից յոյների, թիւրքերի և այլ բնակիչների մասսայական գաղթի մասին։

Կ. Պոլիս.—Տիեզերական պատրիարքը այցելելով սերբիական պատուիրակ Պաւլովիչին՝ երկարատև զրուցել է նրա հետ։

Առաւօտեան ժամանեց Պիէր Լոտին։ Նրան ցոյց տրված հանդիսաւոր ընդունելութեանը մասնակցում էին սուլթանական տան արքայազններից մի քանիսը։

Լոնդոն.—Ֆրանսիայի և Իտալիայի դեսպանները հաղորդեցին Գրեյին, որ իրանք լիազօրութիւն ունեն իրանց կառավարութիւններից՝ միանալ Եգէյեան կղզիների վերաբերմամբ Գրեյի առաջարկած բանաձևին։ Նկատի առնելով այդ հարցի կարգաւորումը, վճռված է, որ այլ ևս կարիք չը կայ դեսպանների խորհրդաժողովի նիստ գումարելու, մինչև որ տարբեր յանձնաժողովներ վերջացնեն ալբանական գործերի վերաբերեալ աշխատանքները։

Համայնքների պալատ։ Կէսօրից յետոյ Գրեյը խօսեց Բալկաններում ստեղծված դրութեան մասին և հաղորդեց, որ դեսպանների կոնֆերենցիան յետաձգել է իր նիստերը ամառվայ պատճառով։ Գրեյը յիշեցրեց, որ կոնֆերենցիայի գլխաւոր նպատակն էր համաձայնութիւն ստեղծել պետութիւնների միջև Ալբանիայի և Եգէյեան կղզիների վերաբերմամբ։ Երկու հարցերում էլ համաձայնութիւն կայացել է։ Ալբանիան ենթարկված կը լինի միջազգային վերահսկիչ մի յանձնաժողովի, որի գլխաւոր հոգսը կը լինի հիմնել առանձին պետութիւն մեծ պետութիւնների կողմից ընտրված վեհապետով։

Բերլին.—Պաշտօնական աղբիւրները հերքում են լրագրական այն տեղեկութիւնը, որ իբր Գերմանիան, համաձայն Աւստրօ-Ունգարիայի ցանկութեան, համաձայնվել է Բուխարեստի դաշնագրի վերաքննութեանը։ Լաւատեղեակ շրջաններում ասում են, որ Գերմանիան Բուխարեստի դաշնագիրը վերաքննելու հարցում պայքար չէ մղում որևէ պետութեան դէմ և չէ էլ մտադիր փոփոխել տալու այն դաշնագիրը, որ կազմվել է այնքան դժուարութեամբ։ Ներկայ պայմաններում բուլղարական ցանկութիւնները, Գերմանիայի կարծիքով, անկարելի է իրագործել առանց խաղաղութիւնը վրդովելու։

Կ. Պոլիս.—Կառավարութիւնը որոշել է կազմակերպել մանեովրներ 180,000 զինուորների մասնակցութեամբ Ադրիանուպոլսի շրջակայքում։

Կոմիտետական շրջաններում հաւաստացնում են, որ Թիւրքիան ուղարկել է էմիսարներ այն բոլոր պետութիւնները, ուր կան մահմեդական հպատակներ, պանիսլամիզմի պրոպագանդ մղելու նպատակով։ Լաւատեղեակ շրջաններում կարծում են սակայն, որ այդ լուրը տարածում է օսմանեան կառավարութիւնը մեծ պետութիւնների վրա Ադրիանուպոլսի հարցում ճնշում գործ դնելու նպատակով։

Վիեննա. — «Ալբանիշէ-Կորրեսպոնդենցին» հաղորդում են Սկիւտարից, որ Խոտիգրուգա ցեղի Պետերվօեվօդա Գուօզուլիի հետ միասին ներկայացան միջազգային յանձնաժողովին՝ չերնոգորցիներին զիջած շրջանի առիթով բողոքելու։ Փոխ-ծովակալ Բերնեյը պատասխանեց, որ Լոնդոնի կոնֆերենցիայի որոշումը վերջնական է, ուստի մալիսօրները, եթէ չեն ուզում ենթարկվել Չերնոգորիային, կարող են միացված շրջաններից գաղթել։

Վիեննա. — «Ալբանիշէ-Կորրեսպոնդենցին» հաղորդում են Կրոյից, որ Մատիէյի և Դրինէի միջև եղած շրջանում արիւնահեղ ընդհարումներ են առաջացել ալբանական հրոսակախմբերի, որոնց առաջնորդում էր Իսա Բօլետինացը, և սերբիական զօրքերի միջև, որոնք անցել են սահմանը։ Ալբանացիները շրջապատել են սերբիական զօրքերով գրաւված դիրքերը, որպէս զի արգելք լինեն նրանց առաջխաղացութեանը։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

31 յուլիսի

Ցիւրիխ.—Վախճանվեց գերմանական րեյխստագի պատգամաւոր սոց.-դեմոկրատ Բեբելը։

Լոնդոն.—Համայնքների պալատ։ Օպպոզիցիայի պարագլուխ Լօուն, շնորհաւորելով Գրեյին աջողութեան համար, ասաց, որ եւրոպական պատերազմի վտանգը այժմ անցել է։ Բեկսօնը ողջունեց այն լուրը, թէ համաձայնութիւն է կայացել ազդելու Թիւրքիայի վրա Թրակիան մաքրելու նպատակով։ Սըր-Սայկսը մեծ դժուարութիւններ է նախատեսում, եթէ օսմանեան կայսրութիւնը խախտէ իր տուած պարտաւորութիւնը։ Թիւրքիայի խակական բարեկամները ծայրայեղ խելագարութիւն են համարում թիւրքերի կողմից՝ իրանց ձեռքում պահելու Ադրիանուպոլիսը։

Լոնդոն. —Պաշտօնապէս հաղորդում են, որ անգլիացիները պարտութիւն են կրել Սոմալի երկրում։ 1000 դերվիշներ յարձակվում են գործել ուղտաւոր հեծելազօրքի վրա, կարելով նրա նահանջելու ճանապարհը։ Գնդակացիրները չէին գործում։ Զօրամասը կարողացաւ հասնել Բուրաու։ Դերվիշները ռազմամթերքների պակասութեան պատճառով հրաժարվեցին հետամուտ լինելուց։ Զօրամասը կը հեռանայ Բուրաուից, որովհետև սպասվում է նոր յարձակումն դերվիշների կողմից։ Անգ-

լիացիները կորցրին մի օֆիցեր սպանված, մէկը՝ վիրաւոր և 50 զինւոր էլ մահացու կերպով վիրաւորված։ Դերվիշների կորուստները խոշոր են։

—

Լօնդօն.—«Էկսչենչ-Կօմպանին» հաղորդում է, որ Դերբիում նացիոնալիստները յարձակվեցին ունիօնիստների տաճարի վրա, որը տօնում էր Դերբի ազատագրութեան տարեդարձը։ Թափօրին մասնակցողները ատրճանակներից գնդակաձգութիւն սկսեցին։ Կարգը վերականգնող ոստիկաններից մի քանիսը հարուածներից վիրաւորված են։

—

Վաշինգտօն.—Կրակասի ամերիկական հիւպատոսը հաղորդում է, որ Կաստրօյի ջանքերը՝ յեղափոխութիւն առաջ բերելու՝ անաջող անցան։ Գեներալ Տօրբէսն ու նրա օֆիցերները, որոնք յեղափոխական դրօշակ էին բարձրացրել, գերի են ընկել։

—

Պետերբուրգ.—Օդաչու Ժան Նուլարը Րիգայից թռչելով դէպի Պետերբուրգ՝ տեղ չէ հասել։ Երկիւղ են կրում, որ Ժան Նուլարը վատ եղանակի շնորհիւ մոլորվել է կամ վնասվել է։ Միջոցներ են ձեռք առնված նրան որոնելու։

—

Ռաբատ.—Յուլիսի 28-ին ապստամբները սպանեցին մի օֆիցերի։ Տաղտիի մօտերքում Իֆրան Իմուզերի զօրամասերը ապստամբներին յետ մղեցին դէպի հարաւ՝ կորցնելով մի սպանված և երկու վիրաւոր։

—

Մուկդէն.—Դուգուի թոյլտուութեամբ կազմակերպվում է կամաւորների հազարանոց զօրամաս «անվեհերների» մոնգօլական ապստամբների դէմ հարաւ-արեւելեան Մոնգօլիայում կռիւ մղելու համար։

—

Բերլին.— Բեբէլը մեռաւ սրտի կաթուածից։ Նրա աճիւնը այրման կենթարկվի Ցիւրիխում։

—

Տօրրէօն (Մեկսիկա).—Պաշտօնական տեղեկութիւնների համաձայն, պաշարումը վերցված է։ Սպանված են 3,200 ապստամբներ, որոնք ընկել են պատերազմում և կամ մահվան պատժի ենթարկվել։ Կառավարչական զօրքերը կորցրել են 200 հոգի։

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

31 յուլիսի

Բագու.—Գործադուլը բռնեց նաւթահանքերի մեծ մասը։ Գործադուլ են արել 13,000 հոգուց աւելի։ Կարգը չէ խանգարվում։ Նաւթարդիւնաբերողները մասնաւոր խորհրդակցութիւն ունեցան։

—

Լօձ.—Վերսկսեցին աշխատանքները նախկին պայմաններով Լուի Գէյների մանուֆակտուրային ակցիօներական ընկերութեան բոլոր բանւորները, թւով 4500 հոգի։

—

Հռօմ.—Էլեքտրաքարշներն ու կառապանները երթեւեկութիւնը չեն դադարեցրել։ Որովհետև գործադուլաւորները ուզեցին դադարեցնել էլեքտրաքարշի երթեւեկութիւնը և սկսեցին կոտրել ապակիները, դրա համար ոստիկանութեան ու նրանց միջև մի քանի ընդհարումներ տեղի ունեցան։ Հեծելազօրքը քանիցս ցրեց խմբվողներին։ Կալանաւորված են 150 հոգի։ Վաղը գործադուլը կը վերջանայ. Կարելի է ասել, որ ընդհանուր գործադուլը վիժեց։

—

Միլան.— Որովհետև գործադուլը յուլիսի 30-ին փաստօրէն վերջացաւ արդէն, ուստի գործադուլ յայտարարող սինդիկատների դաշնակցութեան կազմակերպած միտինգում երեկոյեան վճռված է դիմել Միլանի և Իտալիայի միւս քաղաքների բոլոր բանւորներին՝ առաջարկելու վերսկսել աշխատանքները։

—

Բերլին.—Շտետտինում, Կիլում և Համբուրգում նաւաշինարան գործարանների բանւորները վերսկսեցին աշխատանքները։

ԱՒԳՈՒՍՏ ԲԵԲԷԼ

Հեռագիրը գուժեց, որ Ցիւրիխում վախճանվել է գերմանական րէյխստագի անդամ և սօցիալ-դեմօկրատների հռչակաւոր լիդէր Աւգուստ Բէբէլը, սրտի կաթուածից, 73 տարեկան հասակում։

Բէբէլը ունէր համաշխարհային հռչակ, հետեւաբար նրա մահը հանդիսանում է ներկայ ժամանակի նշանաւոր դէպքերից մէկը և, անպայման, անկեղծ ու խորին վիշտ պէտք է պատճառէ երկրագնդի բոլոր սօցիալ-դեմօկրատների շարքում, ինչպէս և, ընդհանրապէս, բոլոր ռամկավարական և առաջադիմական շրջաններում։

Աւգուստ Բէբէլը ծնվել է Կեօլն քաղաքում 1840 թ. փետրվարի 22-ին։ Նա հասարակ արհեստաւորի զաւակ էր և ինքն էլ, ջահել ժամանակ, արհեստաւոր էր, և իբրև շրջիկ արհեստաւոր՝ ման եկաւ Գերմանիայի մեծ մասը։ Ապա 1864 թ. նա դարձաւ անկախ խառատ Լայպցիգում և գործ դրեց այդ արհեստը մինչև 1881 թ.։ Երիտասարդութեան ժամանակ նա համակրում էր պրօգրեսիստներին, գոնէ՝ նրանց ձախ դեմօկրատական թևին, և գտնվում էր փիլիսօփայ և քաղաքական գործիչ Ֆր. Լանգէի (հեղինակ «Մատերիալիզմի պատմութեան») թէ գրական և թէ անձնական ազդեցութեան ներքոյ։ Լինելով կողմնակից բանւորի անկախութեան, նա չենթարկվեց Լասսալի ազդեցութեան և կարող էր համակրել աւելի Շուլցէ-Դէլիչին։ 1862-ին նա մտաւ բանւորական շարժման մէջ, իբրև ակտիվ գործող, և նպաստեց զանազան բանւորական դաշնակցութիւնների, մանաւանդ կրթական, կազմման։ 1867-ին նա ընտրվեց սահմանադիր րէյխստագի, ապա հիւսիսային-գերմանական րէյխստագի անդամ, իսկ 1871 թւին՝ գերմանական կայսերական սէյմի կամ րէյխստագի անդամ, այնպէս որ նա հանդիսանում էր րէյխստագի միակ անդամը, որ պատկանում է նրա կազմին սկզբից մինչև այսօր (մի շատ կարճ ընդհատումով)։

Սկզբում Բէբէլը ոչ մի կուսակցութեան չէր պատկանում։ Պրօգրեսիստները նրան դուր չէին գալիս իրանց անվճռականութեամբ և այն պատճառով, որ իրանց սօցիալական ծրագրի մէջ բաւականաչափ դեմօկրատական չէին։ Լասսալականներին նա բացասաբար էր վերաբերվում այն պատճառով, որ նրանք առաջին պլանի վրա էին դնում ընդհանուր ձայնատուութիւնը, որին նա այն ժամանակ շատ սառն էր վերաբերվում։

Վերջապէս, 1869 թ., երբ տեղի ունեցաւ Էյզենախի կօնգրէսը, ուր սօցիալ-դեմօկրատական կուսակցութեան հիմն դրվեց, նա դարձաւ այդ կուսակցութեան ամենաեռանդուն անդամներից մէկը, իսկ շուտով և ամենաազդեցիկ անդամներից մէկը, պահպանելով այդ ազդեցութիւնը մինչև այժմ։ Այդ թւականից (1869 թ.) ի վեր նա հանդիսացաւ և սօցիալ-դեմօկրատական մամուլի ամենագործունեայ հրապարակախօսներից և խմբագիրներից մէկը, առաջ «Volkstaot», իսկ յետոյ յայտնի «Uorwarts», «Neuie Zeit» և այլ լրագիրների մէջ։

Բացի դրանից նա բազմաթիւ բրօշիւրներ և գրքեր հրատարակեց։ 1872-ին պետական դաւաճանութեան մեղադրանքով դատապարտվեց երկամեայ բանտարկութեան. ապա դարձեալ մի քանի անգամ բանտ նստեց քաղաքական և գրական յանցանքների համար, ի մասնաւորի կայսերական մեծութեան վիրաւորանքի համար. ընդհանուր թւով 57 ամիս նա բանտ նստեց։ 1881-ին, երբ սօցիալ-դեմօկրատները ջախջախվեցին ընտրութիւնների ժամանակ, Բէբէլը կորցրեց իր մանդատը, բայց դարձեալ ընտրվեց րէյխստագի անդամ 1883 թ. յունվարին։

Ինչպէս ասացինք, Բէբէլը արհեստաւոր էր և իր ապրուստը հայթայթում էր խառատութեամբ. բայց 1881-ին նա աքսորվեց Լայպցիգից իբրև սօցիալ-դեմօկրատ, և դա խանգարեց նրա տնտեսական դրութեան հիմքը, որովհետև նա ստիպվեց փակել իր բանատատունը։ Սակայն գրական աշխատութիւնը տալիս էր նրան որոշ վարձատրութիւն։ Իսկ յետոյ նա ընտրվեց սօցիալ-դեմօկր. կուսակցութեան վարչութեան փոխնախագահ ռոճիկով։ 1892-ից նա ապրում է Բերլինում, իսկ պարլամենտական արձակուրդների ժամանակ նա գնում էր Ցիւրիխ, որտեղ լճի վրա նրա ամուսնացած դուստրը ունի մի ամարանոց. այդտեղ և ապրում էր և այժմ էլ, ինչպէս տեսնում ենք, այդտեղ և վախճանվել է։

Կուսակցութեան համագումարի մէջ, Էրֆուրտում, 1891 թ., նա կռիւ մղեց մի կողմից արմատական «երիտասարդների» դէմ, որոնք բացասաբար էին վերաբերվում պարլամենտական գործունէութեանը և ընդունում էին միայն տնտեսական դասակարգային կռիւ, իսկ միւս կողմից, Ֆօլմարի հետ, որ հրում էր կուսակցութիւնը դէպի չափաւորութիւն, նոյնիսկ համաձայնութիւն կառավարութեան հետ։

Ցաջորդ անգամ մենք կը խօսենք նրա հայեացքների և գործունէութեան գլխաւոր կէտերի մասին։

Այսօր, պատկառելի ծերունու և նշանաւոր գործչի մահվան առիթով, մենք կասենք, որ, ի հարկէ, լինում են տարբեր գաղափարներ և համոզմունքներ, ծայրայեղ, չափաւոր, պահպանողական, բայց խորին պատկառանքի և յարգանքի արժանի են այն գործիչները, ինչ բանակի և ազգութեան որ պատկանեն, որոնք գործել են և գործում են համոզմունքով, խղճի մտօք և անդրդուելի, անկաշառ են մնացել իրանց ամբողջ գործունէութեան ընթացքում, անվեհեր և իրանց դատի արդարութեան խորին գիտակցութեամբ և համոզմամբ առաջ ընթանալով միշտ։

Այդպիսի մի գործիչ էր և նշանաւոր գործիչ՝ Աւգուստ Բէբէլը, որի գերեզմանի առաջ, անկասկած, բոլոր քաղաքակիրթ մարդկութիւնը յարգանքով կը խոնարհեցնի իր գլուխը, որքան էլ համաձայն չը լինի նրա ծայրայեղ գաղափարների հետ *)։

Հ. Ա.

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀՈՐԻԶՈՆԷՆ

—

Դոմինիկեաններու դպրոցները

Վան, 10 յուլիս

Այս անգամ կուզէի քանի մը խօսք ըսել կաթոլիկ դպրոցներու մասին, ուր կը յաճախեն բաւականաչափ հայ մանուկներ։ Այս շրջանակին պատկանող դպրոցներու թիւը չորս է, բայց գլխաւորները երկու են։

Մանչերու բաժինը, որ կը գտնուի պերերու բնակած վանքին մէջ, ունի մօտաւորապէս 150 աշակերտ. իսկ աղջկանց բաժինը, որ մանկապարտէզով մէկտեղ 350—400 աշակերտ ունի, կը գտնուի Փօքր-Քէնտրչի բուսած թաղին մէջ. վերջինս կը բաղկանայ 11 դասարաններէ. մնացած երկուքը այլ և այլ թաղերու մէջ՝ որոնց մասին չարժեր խօսիլ նոյնիսկ։

Այս ուսումնարանները, որոնք բաւական երկար տարիներ գոյութիւն ունին, երբեք աչքի զարնող դեր մը կատարած չունին, բոլորովին հեռու հասարակութեան խաւերէն, այնպէս որ շատերը չեն գիտեր, թէ այդպիսի դպրոցներ գոյութիւն ունին թէ ոչ։ Գոց են իրենց դպրոցին դուռները հետաքրքիրներու առջև, բացի կին հասարակութենէն, որուն համար լայնօրէն կը բանան իրենց գիրկերը կեղծ ու պատիր [illegible] քանի որ, ինչպէս կըսեն, «Վանայ կիները ոչ խելք ունին, ոչ մեղք»։

Այս գլխաւոր դպրոցներու ծրագիրները գրեթէ միևնոյն են։ Արժանիք մը չներկայացնող ուսուցիչները, որոնցմէ շատերը նոյն իսկ գաղափար չունին հայերէնի, հայոց պատմութեան, կրօնի և այլ դասերու մասին, ողորմելի ձևով մը առ հասարակ կը դասաւանդեն աշակերտներուն, և մատաղ սերունդը վիզը ծռած մտիկ կընէ բան մը հասկցնել չկրցող ուսուցչին կամ վարժուհիին։ Առևէ զատ՝ նկատելի է, որ պերերու դպրոցներուն վարիչները և դասատուները, օգտուելով այն՝ իրենց համար բարեպատեհ առիթէն, որ այդ հաստատութեանց դուռները գոց են հասարակութեան առաջ, ինչպէս կը լսենք, կը գործադրեն դաստիարակչական այնպիսի սիստեմ մը, որ շատ քիչ կը տարբերի հալածաքննութեան իւրացուցած պատժի անգութ ու սարսափեցնող ձևերէն։ Եւ այս վերջին հանգամանքի շնորհիւ է ահա, որ այդ վարժարաններու աշակերտներուն մէջ ընդհանրապէս նկատելի է կամազրկութիւն, ոչխարային համակերպութիւն և ինքնուրոյնութեան բացարձակ բացակայութիւն, մէկ խօսքով՝ աննկարագրութիւն։

Առևէ զատ՝ նկատուած է, որ նոյն դպրոցներու հայ շրջանաւարտները պարզ հայերէն կարդալ մը կը դժուարանան։ Այս տեսակ շրջանաւարտները, որոնք վկայական ալ կը ստանան, երբեք չենք կրնար բաղդատել մեր ծխական նախակրթարաններու աշակերտաց հետ, որոնք շատ աւելի առաւելութիւն կը ներկայացնեն հետաքրքրուողներու աչքին, քան կաթոլիկ վկայագիր ունեցող շրջանաւարտները։

Տնտեսապէս քայքայուած մեր երկրի ամենուրեք վխտացող բազմաթիւ անկարող ընտանիքներ պարտաւորուած այդ դպրոցները կը ղրկեն իրենց տղաները՝ պարզապէս ժամանց մը ընել տալու համար։

Ա. Բէնդուս

*) Տեղեկութիւնները քաղեցինք „Полит. Энциклопедія“ գրքից, Томъ I, 1906.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ԽՈՀԵՐ

III

Ասացինք, որ դպրոցները խնամողների կարիք ունեն, և առաջին տեղը յատկացրինք ուսուցչութեանը՝ որպէս կրթական մասի ղեկավարների։

Կրթութեան հետ զուգընթացաբար առաջ պէտք է գնայ նաև տնտեսականը, որ կենտրոնացած է լինում ընդհանրապէս հոգաբարձութեան ձեռին, և անպայման այդպէս էլ պէտք է լինի, նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ մեր հոգաբարձութիւնների մեծամասնութիւնը տարրական կրթութեան չափ պատրաստականութիւն հազիւ ունենայ (բացառութիւնները յարգելի են). պատահում են նոյնպէս անգրագէտ հոգաբարձուներ։

Եթէ հոգաբարձութեանց կրթութեան մակարդակը այս է, ապա ուրեմն անհեթեթութիւն կը լինի կրթական գործն էլ նրանց յանձնել։ Բայց, ընթերցող, դուք տեսէք, որ հոգաբարձութիւնը չը բաւականանալով այն իրաւունքներով, որ նրան սահմանված է օրէնքով, շարունակում է առաջ գնալ՝ անելով մի շարք ոտնձգութիւններ։

Այժմ հարց է, թէ ինչի՞ց է առաջ գալիս հոգաբարձուների ոչ-օրինական գործունէութիւնը։

Պատասխանը հասկանալի է։

Որովհետև մինչև օրս չունինք մի կանոնադրութիւն, ուր հրահանգված լինեն թեմ առաջնորդների, տեսչի, հոգաբարձուի, ուսուցչի և ուսուցիչների իրաւունքի սահմաններն և գործելակերպը։

Նայած ժամանակներին և տեղերին՝ հոգաբարձուի իրաւունքը երբեմնակի կրճատվում է և երբեմնակի էլ այնքան ընդլայնանում է, կարծես թէ համայն ազգի տէրն ու տնօրէն է կարգված. և եթէ ուսուցիչներից մէկը աշխատելու լինի հոգաբարձուի ոչ-օրինական կարգադրութիւններն ուղղել, այդպիսին ենթարկվում է պատժի, վտարվելով դպրոցից։ Այսպէս՝ օրէնքի չգոյութեամբ դպրոցական կեանքում ստեղծվում են որոշ անպատեհութիւններ, տարաձայնութիւններ, ուսուցչական խմբի մէջ անհաշտութիւն, և այսպիսի պայմաններն են, որ արգելք են հանդիսանում դպրոցի առաջադիմութեանը... Եւ ուրեմն անկարելի է լինում նման պայմաններով ծառայել հաստատութեանը և յուսալ որևէ առաջխաղացում։

Մի. դպրոցների կանոնադրութեան մասին բազմիցս գրվել է, սակայն ապագային թողնելով մշտական կանոնադրութեան մշակումը, այժմ և եթ պէտք է ձեռնարկել ժամանակաւոր հրահանգների մշակմանը, որ-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՈՃՐԱԳՈՐԾԸ

I

— 23—30!

— ...

— Merci! Բարի եղէք կանչելու...

— ...

— Ահ, միթէ չը գիտէք... նրան... ձեր... Ա՜խ, Աստուած իմ, ինչպիսի՜ տառապանքներ... Սակայն միթէ չի կարելի անունը չիմանալ... Նա խնդրել է չասել։ Բայց... ասացէք, խնդրեմ, ում հետ եմ խօսում...

— ...

— Երդվեցէք լռութիւն պահպանել։

— ...

— Անունս... Հա-հա-հա... Միթէ այդ հետաքրքրական է...

— ...

— Ես տարօրինակ եմ... Այո, մէկն այն բազմաթիւ տարօրինակներից, որոնց խմբին էք պատկանում թերևս դուք էլ։ Ա՜խ, ես արդէն սկսեցի ձեզ վիրաւորել... Ներեցէ՛ք, ներեցէ՛ք։ Այո, դուք չէք սխալվում, ոչ ոք չէ սխալվում. ես տարօրինակ եմ։ Այնուամենայնիւ, աղաչում եմ ձեզ, կանչեցէք Ելենային, որ ձեզանից հեռու չէ։ Ասացէք՝ խնդրում է տարօրինակը, ինչպէս դուք կոչեցիք։ Խօսում եմ սեփական տան հեռախօս համար 103-ից։ Նա գիտէ, որ սեփական տուն չունեմ. բայց միևնոյն է։ Ինքս էլ չը գիտեմ, թէ ո՞ւր եմ գտնվում։ Միայն հեռախօսիս ճակատին խոշոր թւանշաններով գրված է 103։ Այդպէս էլ ասացէք նրան։ Սակայն ինչո՞ւ ոչ մի համակրական բացագանչութիւն չէք անում... Ինչո՞ւ լուռ էք... Ա՜խ, դուք գնացել էք... դուք գնացել էք...

Եւ երկար, երկար նա հնչեցրեց հեռախօսի զանգը։

— Բարի եղէք կանչելու... գնացին... Ա՜խ, ներեցէ՛ք, որ այսքան անհանգստացնում եմ ձեզ։ Բայց աւելի շուտ դուք էք ձանձրացնում ինձ ձեր անմիտ հետաքրքրութեամբ։ Ձայն չէք հանում... Դուք էլ գնացիք... Ա՜խ, ի՜նչ ձանձրալի եմ այսօր... կը սպասեմ, կը սպասեմ...

Եւ նա ծանր հառաչելով ձեռքի մի հարուած իջեցրեց գլխին ու ընկաւ աթոռի վրա։

Նա գունատ էր աշնան տերևի նման։ Մահվան դալուկն էր իջել նրա դէմքին։ Շուրթերն ակամայ շշնջում էին անհասկանալի բառեր։

Նրա տարիքը 25-ից չէր անցնի. սակայն տառապանքի կատարեալ մարմնացումն էր նա։ Դէմքի մկաններն անդադար սեղմվում էին անհուն ցաւերի պոռթկման գալարոյթով։

Աշնան վերջին ցերեկներից մէկն էր։ Շղթայազերծ հողմերն անընդհատ մռնչում էին դուրսը և անխնայ հարուածում պատուհանի փեղկերին՝ մերթ խլացնելով կառքերի դղրդիւնը, մերթ հնչեցնելով ինչ-որ մահերգ։

Պատուհանի առաջ բարձրացող տերևազուրկ ծառի ճիւղերից մէկիկ-մէկիկ կաթում էին ջրի պաղ բիւրեղները՝ մահացող մարդու արցունքի վերջին կաթիլների նման։

Ցանկարծ սենեակի լռութեան մէջ հնչեց զանգի երկար, համաչափ ձայնը, որ կարծես կլոր հատիկներով թափվում էր ժայռերի վրա ու մարում բնութեան ժխորում։

Նա ցնցվեց ողջ մարմնով. կարծես զանգի լեզուակը նրա հոգուն էր զարնում։ Դողդոջուն ձեռքերով բռնեց հեռախօսի եղջերականն ու մօտեցրեց ականջին։

* * *

Հեռախօսի մօտ եմ։ Խօսողն ո՞վ է... Ահ, դու եկա՞ր, վերջապէ՜ս... Ի՞նչ լաւ, ի՞նչ լաւ է...

Այս գիշեր մօրս ուրուականը սպիտակ խալաթի մէջ փաթաթված եկաւ ինձ այցելութեան։

Նրա բաց պարանոցի վրա նկատում էի մատներիս հետքերը։

Նրա հայեացքն այս անգամ էլ լի էր մայրական խղճահարութեամբ, ինչպէս և կենդանութեան ժամանակ։

Նա ոչինչ չէր խօսում, այլ լուռ կանգնած երկար դիտում էր ինձ։

Ա՜խ այն հայեացքը...

Նա դեռ կանգնած է իմ առաջ։

Նրա լուռ դէմքին կարդում եմ այն, ինչ որ խօսքերով թերևս չը կարենայի ըմբռնել։

Կենդանի ժամանակ նա շարունակ դատապարտում էր քեզ, ցեխոտում անունդ...

Նա հաւատացնում էր, որ ինձ թւացող երջանկութիւնը միայն երևութական է... որ օգտվում ես վստահութիւնիցս...

Ցիշո՞ւմ ես, արդեօք, այն գիշերը...

Ա՜խ, այն գիշեր ինչպիսի՜ գալարոյթով լցրիր ինձ...

Դու գրգեցիր «ընտանեկան պատւի փրկութեան համար» մօրս սպանել։

Ես հաւատում էի քեզ... սակայն մայրս չափազանցում էր։

Հարազատ մայրս...

Եւ յետոյ... Դու գիտես, թէ ինչ պատահեց, սակայն չը գիտես այն վայրկեանների հոգեկան ապրումները։

Ոչ ոք չը գիտէ...

Գարնան գիշերներից մէկն էր։ Ամարանոցումն էինք։ Խաղաղ բնութիւնը մտրում էր սիրայորդ գաղտնիքներով։ Լուսինը բաց երկնակամարից համաչափ կերպով նայում էր երկրին։ Մօտակայ անտառից շարունակ լսվում էր բուի ձայնը։ Ամենքը քնած էին ամարանոցում։

Արդեօք այս խօսքերով պատկերացնում է երևակայութեանդ մէջ այն գիշերը, երբ զբօսանքից վերադառնալով՝ դու քնեցիր...

Քեզ համբուրելով ես հեկեկացի սիրոյ ու ոճրագործ-դիտաւորութեան տառապանքներով։

Համբոյր... արցունք... ոճրագործութիւն...

Այդ բոլորը կատարվեց ինձ հետ միևնոյն վայրկեանին։

Երբ մօրս սենեակի դուռը բացի, նա քնած էր։

Խոր երազների մէջ նա կարծես կռւում էր մէկի հետ։ Նրա անկապ խօսքերից պարզ կերպով լսում էի քո և... ընկերոջս անունները։

Ձեռքս վայրկեանապէս կծկվեցին, ատամներս հպվեցին իրար... Մատներս երկաթի զօրութիւն ստացան... Բորբոքված գալարոյթի պոռթկման վայրկեանին բռնեցի մօրս կոկորդից... Նրա աչքերը բացվեցին՝ այլևս երբեք չը փակվելու համար։

Եւ ո՛չ մի խօսք։

Նա կծկվեց միայն... ցնցվեց... և աչքերը ինձ յառած՝ մնաց քարացած։

Առաջս փռված էր մօրս անշնչացած մարմինը։

Դու չես տեսել մօրդ, որովհետև նա այդքան ապրելու դժբաղդութիւն չէ ունեցել, ուրեմն չես էլ կարող երևակայել այն քնքոյշ կապը, որ զաւակին միացնում է հարազատ մօր հետ։

Պատի մօտ կանգնած՝ հայեացքս յառել էի յատակի մի անորոշ կէտին։

Երբ նրա մեռած հայեացքի վերջին մայրական փայլը ընկաւ աչքերիս, կարծեցի թէ երկաթէ շիկացած ձողով ուղեղս տակն ու վրա արին։

Մի ինչ-որ անհասկանալի ույժ այդ սոսկալի ոճրագործութեան վայրից ինձ մղում էր հեռու։

Անասելի արագութեամբ դուրս թռայ սենեակից ու քայլերս ուղղեցի դէպի անտառ։

Մօրս աչքերը շարունակ հալածում էին ինձ։

Մարդու իւրաքանչիւր վայրկեանի տրամադրութիւն դատապարտելի է յաջորդ վայրկեանի հասկացողութեամբ։

Ցանկանում էի բարձրանալ մօտակայ ժայռերից մէկի կատարն ու ցած գլորվելով դատապարտել ինձ, կրել արժանի պատիժս... Սակայն ույժերս սպառված էին։

Ամէն ինչ այդ վայրկեանին տարօրինակ կերպով ինձ հալածում էր։

Ինչո՞ւ բնութիւնն այսքան տարօրինակութիւններ է ծնում։

Ցանկարծ ականջիս հասաւ բուի ձայնը։

Ցնցվեցի ողջ մարմնով և՝ ձեռքերս սեղմած՝ վազեցի դէպի անյայտ հեռուները։

Չը գիտեմ ինչո՞ւ՝ թէ այն վայրկեաններին նա ձեռքս ընկնէր, կը ծուատէի։ Թւում էր, որ ոճրագործութեանս միակ դրդապատճառը նա է եղել, միայն նա և ուրիշ ոչ ոք։

Այդ վայրկեաններին մոռացել էի նոյն իսկ քո գոյութիւնը։ Դու չը կայիր ինձ համար... Ոչ ոք չը կար... այլ միայն ես էի համայն աշխարհում, բուի ձայնն ու մօրս հալածող աչքերը։

Այդ պահը օրագրիս մէջ յայտնի է «տառապանքի գիշեր» անունով։

Առաւօտեան երբ անտառից իջնում էի ամարանոց, փողոցներում վերսկսվել էր սովորական կենդանութիւնը։ Ոչ ոք չը գիտէր գիշերվայ անցքի մասին։

Փոյթ չէր մարդկանց համար, որ աշխարհը մի մարդով պակասել է։

Ցետոյ... Մարդիկ ոչինչ չիմացան։

Ամէն ինչ մնաց քօղարկված այն գիշերվայ խաւարի մէջ։

Ո՞վ կարող էր մօր պարանոցի վրա որոնել հարազատ որդու մատների հետքը...

Մօրից յետոյ դու էլ տառապում էիր ինչ-որ խորհրդաւոր ցաւերով։ Սկզբում թւում էր, որ պատճառը մօրս եղեռնական մահն է... սակայն այդ ենթադրութիւնը տապալվեց հիմնովին, երբ մի օր Գէօթէի «Վերթերը» տեսայ ձեռքիդ։

Կեանքիս մէջ շատ էի կարդացել այդ անտակ յոյզերի ու տառապող խոհերի ծընունդ զգայուն մարդու կեանքի տխուր նկարագիրը։ Նոյնիսկ գիտէի, թէ ինչպիսի մարդիկ յափշտակվում են նրանով։

Մի օր, երբ պատահմամբ գիրքը ձեռքս ընկաւ, նրա մէջ գտայ ընկերոջս քեզ գրած նամակը...

Ա՜խ այդ նամակը, ուր թափված էր քեզ

պէտքի առաջիկայ ուս. տարում նրանով ղեկավարվեն, որ գոնէ փոքր չափով տարաձայնութիւնները սահմանափակվեն։

Գոնէ մեզ յայտնի չէ որևէ կանոնագիրք, որով հոգաբարձութիւնը առաջնորդվելիս լինի. թէ կան այդպիսիները և պահված են սինօդի կամ կոնսիստորիայի արխիւներում, այդ էլ չը գիտեմ. ինչևէ, ներկայումս շատ անհրաժեշտ է ժամանակաւոր հրահանգներ դպրոցական մարմիններին։

Այս էլ անհրաժեշտ է նկատել, որ չը բաւականանալով ամենևին որևէ կանոնադրութեան սահմանմամբ, նրա անթերի գործադրութեան վրա պէտք է անհրաժեշտօրէն հսկի թեմ. առաջնորդը և զանցառուներին պատասխանատուութեան ենթարկի։

Եւ այսպէս, եթէ ցանկութիւն ունենք մեր դպրոցները կանոնաւորելու և հետզհետէ բարձրանալու կուլտուրայի աստիճանների վրայով, ապա անհրաժեշտ է—մանաւանդ որ, մեծ պահանջ է դարձել դպրոցների բարեփոխութեանց հարցը—այժմ և եթ աշխատել վերոյիշեալ խնդիրների դրական իմաստով լուծմանը, որի իրագործմամբ, հաւատացած ենք, դպրոցները կանգնած կը լինեն կուլտուրայի շաւղի վրա։ Ինչպէս ասացինք, ժամանակ ունենք, այնպէս որ հնարաւորութիւն կայ հետևեալ աշխատութիւնները կատարելու։ Բաւական է սկսել գործը, և կարճ ժամանակից յետոյ կունենանք բաւականաչափ դպրոցներ, պատրաստված ուսուցիչներ և ժամանակաւոր հրահանգներ։

Աւելորդ չենք համարում դասագրքերի մասին ևս մի քանի խօսք ասել։

Ծխ. դպրոցներում դասաւանդող ուսուցիչներից շատերը զգացած կը լինեն այն մեծ դժուարութիւնները, որոնք առաջ են գալիս ամեն տարեսկզբին դասագրքերը ընտրելիս։ Ծրագրում յիշատակված որևէ առարկայի նիւթը անցնել այն զարգացմամբ, ինչպէս թելադրում է ծրագիրը, բոլորովին անկարելի է լինում։ Հրապարակի վրա չէք գտնի մի գիրք, որ համապատասխան լինի ըստ ծրագրի անցնելիք նիւթին։ Որոնեցէք բնագիտութեան դասագիրք յարմար ծխ. դպրոցի, չը կայ։

Պակասում են և այլ առարկաների համար դասագրքեր։ Եթէ կան, այնպիսիներով էլ անյարմար է լինում աւանդել առարկան։ Այսպէս թէ այնպէս՝ մեզանում դասագրքերի կատարեալ սով է տիրում այն տրամաբանութեամբ, որ եղած դասագրքերը չեն համապատասխանում ծրագրին։ Բացի այս պէտք է մի բան էլ նկատել, որ միևնոյն առարկան զանազան դպրոցներում տարբեր դասագրքերով են անցնում. ի հարկէ այդպէս վարվողներն էլ իրանց տեսակէտը կունենան որևէ դասագրքի նկատմամբ. սակայն մանկավարժական հայեցակէտով բոլորովին անօգուտ ենք համարում միևնոյն դպրոցում դասագրքերի յաճախակի փոփոխութիւնը։ Ենթադրենք, թէ մի դպրոցում հայոց լեզու աւանդելիս են եղել «Դասընկերով», յաջորդ տարի ուսուցիչը փոխվում է, փոխվում է և դասագիրքը «Լուսաբերի». դէ տեսէք ինչպէս պէտք է սովորի այն աշակերտը, որ դժբաղդութիւն է ունեցել միևնոյն դասարանում մնալու չէ որ դասագրքի փոփոխմամբ աշակերտին տրվում են նոր գիտելիքներ. մինչդեռ նա պէտք է երկրորդ տարին էլ հայոց լեզուն անցնէր այն դասագրքով, ինչով որ անցել է... Դասագրքերի փոփոխմամբ առաջադիմութիւնն էլ դանդաղում է։ Որովհետև դասագրքերի խառնակ վիճակն ևս մեծ խոչընդոտ է հանդիսանում ծրագիրը ամբողջութեամբ անցնելու, ուրեմն ցանկալի կը լինէր, որ յատկապէս այդ նպատակի համար կազմվէր մի յանձնախումբ մանկավարժական անցեալ ունեցող անձերից բաղկացած, որ զբաղվէր դասագրքերի ընտրութեամբ և կազմվէր դասագրքերի մի ցանկ, որ պարտաւորեցուցիչ կը լինի բոլոր դպրոցների համար և այդպիսով կը ստեղծվի դասագրքերի միօրինակութիւն, թերևս թեմական տեսուչները միասին հաւաքվելով հնարաւորութիւն ունենան հէնց այս ուսումն. տարվայ համար կազմելու դասագրքերի ցանկը։

Ի դէպ այս էլ ասենք, որ միևնոյն յանձնաժողովը խելացի վարված կը լինի, եթէ ապագայումն էլ ծրագրին համապատասխան դասագրքերի կազմին էլ յանձն առնի։

Ապագայումն ենք ասում, որովհետև յուսով ենք, որ շուտով կունենանք ծխ. դպրոցների բարեփոխված ծրագիր, որի մշակմանը ձեռնարկել է Էջմիածնի ուսումնական կենտրոնական յանձնաժողովը. իսկ այժմ որևէ դասագրքի կազմելը վաղաժամ ենք համարում, վասն զի մեզ յայտնի չէ, թէ ինչպիսի ծրագիր է մշակվելու. իսկ մեր նպատակն է, որ իւրաքանչիւր ձեռնարկը համապատասխան լինի ուսումն. ծրագրում յիշատակված աւանդելիք առարկայի նիւթին։

Դպրոցական բարենորոգումների մասին շատ բան կարելի է գրել, սակայն մնացեալ խորհրդածութիւններս թողնելով այլ յարմար ժամանակի՝ բաւականանում ենք գրածներովս, յուսալով որ դպրոցների բարգաւաճման նախանձախնդիր անձանց մօտ արձագանք կը գտնի մեր առաջարկութիւնը և ամեն մի գիտակից անձն թէ գործով և թէ յօդուածներով կը նպաստի վերոգրեալ անհրաժեշտ փոփոխութիւնները մտցնելու առաջիկայ ուսումնական տարում։

Աստ. Վարդանեան

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՅՈՑ ՀՈԳԵՒՈՐ ԹԵՄԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԻ ՇՈՒՐՋԸ

Նշանակալից օրեր է ապրում ներկայումս Ղարաբաղի թեմական դպրոցը։ Հայ հասարակութեան մէջ մեծ ոգևորութիւն է նըկատվում տօնելու մի պատկառելի հիմնարկութեան 75-ամեայ գոյութեան մեծ տօնը, նրա վսեմութեան ու ունեցած մեծութեան առաջ իր երախտագիտական խօսքն ասելու, գիտակցական պարտքը կատարելու։ Տրամադրութիւնը բարձր աստիճանի վրա է գտնվում, ոգևորութիւնը վարակիչ ու տատանվող։ Եւ այսօր, անցեալի մշուշի մէջ առկայծող ու կենսունակութեան նշաններ ցուցնող հիմնարկութեան օրը, ընդհանուր վերլուծութեան և վերագնահատութեան օր է լինելու նաև հայ հասարակութեան համար։ Այս համեմատական չափով վերցրած՝ մեծ է եղել նրա արժանիքը, նրա ծառայութիւնը մի ժողովրդի համար, որ անողոք ճակատագրի որոշումով ընդհանուր մթութեան ու անորոշութեան մէջ դեգերելու բաղդին է մատնվել...

Թեմական դպրոցը իր ժամանակի հրամայողական պահանջների արգասիքն է եղել, շրջապատի անթիւ կարիքների ծնունդը։ Ժողովրդին մտաւոր սնունդ է եղել պէտք. նա ցանկացել է իր սրտի մրմունջները գրքի մէջ տեսնել, ապրել և մտաւոր կեանքով. Նա ձգտել է դպրոցի և գրքերի մէջ իր ընկած կեանքի բարելաւման հիմունքները տեսնել և առաջադիմական մղումներով տարված՝ ընդառաջ է գնացել այն բոլորին, ինչ որ խոստացել է տալ գիտակցութեան բարձրութիւն, մտքի վերածնութիւն և կամքի կորով անողոք կեանքի մէջ ապրելու, մաքառելու համար։ Այդպէս է, որ մեր միջավայրը ծնել է դպրոցներ. այդ իսկ գիտակցութեամբ է, որ նա գալիս է այսօր իր երախտագիտական պարտքը կատարելու։

Բայց ինչ է անցեալի մեծ յոյսերը պարունակող և այժմ իսկ յոյսերի կենտրոն մեր հիմնարկութիւնը։ Նա ժամանակակից կեանքի անհարազատ զաւակն է... յետամնաց ու խորթացած։

Եւ ահա թէ ինչու։ Սոցիալական կեանքը դարերի անհոգ սաւառնումի մէջ իր յեղաշրջումներն է կատարում անընդհատ։ Իւրաքանչիւր դարաշրջան բնականօրէն տալիս է իր ժամանակի պահանջները, առաջադրում նորանոր պահանջներ, նորանոր հարցեր։ Անցեալը իր մտքերով, իր բարոյական ու սոցիալ-տնտեսական կառուցուածքով անզօր է եղել միշտ բաւարարելու յետագայի պահանջներին, նրա կարիքները հոգալու, ծանր խնդիրները լուծելու։ Եւ երբ վերագնահատութեան չէ ենթարկվել հինը, երբ ճշգրիտ վերամշակութեան ու քննութեան բովով չէ անցել այն, երբ նա չէ յարմարվել նոր կեանքի առաջադրած պահանջներին, այլ անփութութեան, անուշադրութեան է մատնվել, այդ դէպքում՝ անորոշութեան քօղի տակ ծածկվել է էականը, կարևորն ու այժմէականը և փոխարէնը մնացել անբովանդակն ու ձևականը։ Թեմական դպրոցը իր ժամանակի հարազատ ծնունդն է եղել, միջնավայրի հասունութեան պատկերը։ Իսկ ինչ է դարձել նա սոցիալական նոր պահանջներով ծանրաբեռնված կեանքի առաջխաղացման ընթացքում մեր արժանաւոր նախորդների անարժան յետնորդների օրով...

Մենք ասացինք արդէն, որ հինը անհրաժեշտօրէն ենթարկվելու է մշակման, յարմարվելու է նոր ժամանակի պահանջներին, այլապէս նա կորցնելու է իր արժէքը, իր նշանակութիւնը։

Այդպէս է եղել արդեօք մեր մէջ։ Հինը ենթարկվե՞լ է գնահատութեան, գիտակցական գործ է կատարվել ժամանակին։

Պատասխանը պարզ է։

Ուշի ուշով մօտեցէք մեր ազգային-կրթական հիմնարկութիւններին, վերլուծեցէք նրանց անցեալ և ներկայ պատմութիւնը և դուք հիասթափութեամբ կը կանգնէք մի խորխորատի առաջ. ձեր առաջ կը բացվեն պատկերներ մէկը միւսից սարսափեցուցիչ, անախորժ։ Դուք կը նկատէք՝ փոխանակ շինարար գործունէութեան՝ մի անկերպ, անկանոն վիճակ, աննախանձելի, անմխիթար դրութիւն։ Հայ միջավայրը զուրկ է եղել մի զօրեղ, կառավարող ձեռքից, ժամանակի ոգին ըմբռնող ու գործող մարդկայցից։ Այդ իսկ պատճառով տիրապետող է հանդիսացել անսարկում, անգործունէութիւնը, անկամունութիւնը։ Ասպարիզում գործել է ապիկարը, թագաւորել է ապիկարութիւնը և կարծես մի վերջին հեգով մեր ազգային հիմնարկութիւնները ընթացել են իրանց գոյութեան խաւար ու խոպան ուղին անառագաստ, անղեկ... Սակայն շուրջը ծառացած են եղել բիւրաւոր ցաւեր, բիւրաւոր պահանջներ, որոնք ընդառաջելով մէկը միւսին սահել անցել են ընդհանուր անգործունէութեան մէջ, և ժամանակի ընթացքում կեանքի ուժեղ թափի առաջ մեռել է և մեր հիմնարկութիւնների կենսունակութիւնը... Եւ ներկայումս մեր ազգային կրթական հիմնարկութիւնները անցեալի բեկորներն են միայն իրանց իրաւունքների, պարտաւորութիւնների, դերի շրջանակում։

Այսօրվայ Ղարաբաղի թեմական դպրոցի յօբելեանը, որ կապված է գլխաւորապէս նրա ապահովութեան խնդրի հետ, պէտք է միաժամանակ ղեկավար շրջաններում և ժողովրդի մէջ արթնացնի այն միտքը, թէ պէտք է և Ղարաբաղի թեմական դպրոցի և իր նման դպրոցների ընդհանուր կրթական մակարդակը բարձրացնել, պէտք է դնել այն իր կոչման բարձրութեան վրա. թէ պէտք է հանել նրանց այն անկազմակերպ ու ընկած վիճակից, որի մէջ նրանք են գտնվում։ Ընդհանուր գործակցութեան աշխատանքն է, որ ձգտելու է այդ նպատակին. ժողովուրդն է, որ իր ուսերի վրա տանելով գործի ծանրութիւնը պէտք է տուն տայ, մղէ նրան դէպի բարձրը, նոր ճանապարհ ընդգծի համաձայն ժամանակակից կեանքի նոր պահանջների. այլապէս անտարբեր գտնվելով եղած նոր պահանջների հանդէպ, նա գալիս է ոչ թէ մի հիմնարկութեան 75-ամեայ փառքի տօնը պատւելու, այլ հետզհետէ քայքայվող հիմնարկութեան վրա վերջին փառքի պսակը դնելու...

Կոմս

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԹԵՄԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԻ 75-ԱՄԵԱՅ ՅՕԲԵԼԵԱՆԻ ՇՈՒՐՋԸ

Մեզ հաղորդվող տեղեկութիւններից երևում է, որ ամեն տեղից պատգամաւորներ են գնում Շուշի՝ թեմական դպրոցի 75-ամեայ յօբելեանական հանդէսներին։

Երէկ Էջմիածնից Թիֆլիսով անցաւ Կաթողիկոսի ներկայացուցիչ սինօդի անդամ [illegible] վարդապետը։ Այսօր նրան Գանձակից ընկերանալու է մոսկվաբնակ ղարաբաղցի Բաղդասար Արզումանեանը (յօբելեար դպրոցին 200,000 ր. նուիրող), և վաղը նրանք կը լինեն Գանձասար, ուր կատարվում է հանդիսաւոր պատարագ և հոգեհանգիստ Բաղդասար միտրոպոլիտի գերեզմանի վրա, և այդ օրվանից սկսվում են յօբելեանական հանդէսները, որոնք տևելու են մինչև օգոստոսի 14-ը։

ՈՎ ԱՄՕԹ ՈՒՆԻ, ՆԱ ԹՈՂ ԱՄԱՉԻ

Գանձակ, 25 յուլիսի

Այսպէս ենք ասում, որովհետև Գանձակի ս. Լուսաւորիչ եկեղեցու ծխականները ամսիս 24-ի ժողովում փոխանորդ Լեւոն վարդապետի նախագահութեամբ—յորը միմիայն ժողովրդի ամիսների ընթացքում շարունակվող յուզումներին, երկպառակութիւններին վերջ տալու և դպրոցի շահերը պաշտպանելու ցանկութեամբ յօժարեց նախագահել—ճնշող մեծամասնութեան ձայներով վերընտրեցին երեք հին հոգաբարձուներին և ընտրեցին երկու նորերին՝ Արշակ Աւշարեանց, Աւետիս Ստեփանեանց։

Առաջնորդը հին հոգաբարձութեան մեղադրում էր երկու աններելի ոճրագործութեան մէջ. սա հրաժարված աւագ ուսուցչին վկայական է տուել պաշտօնը բարեխղճաբար կատարելու համար և տուել է առանց սպասելու քննութեան վերջաւորութեան, որը վերաբերում է նրա բարոյականին. ընդհանրապէս այսքանը ասենք, որ առաջնորդը ինքը, ինչպէս գրում է նա, յանդիմանել է հոգաբարձութեանը երկու յանցանքի համար. այս պատիժը բաւական չը համարելով, երկու խնդիրը տալիս է ծխական ժողովի քննութեան այս պայմանով. եթէ ծխական ժողովը հոգաբարձութեան բացատրութիւնը այս յանցանքների նկատմամբ բաւարար համարէ, այն ժամանակ հոգաբարձութիւնը կը մնայ և կընտրվին երկու նոր հոգաբարձու. հակառակ դէպքում՝ ծխական ժողովը հեռացնում է հներին և ընտրում նոր հոգաբարձական կազմ։

Առաջնորդը ինքը, օրէնքով իրան վերապահված իրաւունքների զօրութեամբ, պարտ էր որոշելու հոգաբարձական խնդիրը, և նա որոշել է յանդիմանութիւն կարդալ. ուրեմն բոլորովին աւելորդ էր հարցերը ծխական ժողովին տալու. նոյնպէս հոգաբարձութիւնը արձակել է ուսուցիչներին և արձակման պատճառաբանութիւնը ներկայացրել առաջնորդին, որի մօտ են, ինչպէս իմացանք, դպրոցի գլխով անցած-դարձածների վերաբերեալ բոլոր թղթերը մինչև վերջին տառը, այնպէս որ առաջնորդը բոլոր հնարաւորութիւնը և իրաւունքը ունէր, մանաւանդ Գանձակում անձամբ քննելուց յետոյ, համաձայնելու և չը համաձայնելու արձակման խնդրին կամ բոլորի, կամ երկուսի և կամ մէկի վերաբերմամբ. իսկ վկայականի մասին այսքանը կասենք. այնտեղ բնորոշված է բարեխիղճ պաշտօնեան եւ ոչ բարոյական մարդը, որը քննութեան առարկայ է. այն անշուշտ պէտք է տրվէր մի ճնշված և հալածված դասակարգի ներկայացուցչի զուտ մարդկային խղճի տեսակէտից, որպէսզի նա ընտանիքով փողոցում սոված չը մնար։ Սակայն նա կարևոր համարելով հարցերը ծխական ժողովին տալ՝ աւելի կարևոր էր համարել [illegible] հետ խօսել Թիֆլիսից յատկապէս ուղարկված պատգամաւորի բերանով, բացի ուղարկված գրաւորը, լիազօրում է նրան և բանաւոր յանձնարարութիւններով։ Գանձակեցիք հասկացան քամու ուղղութիւնը։ Նախ պատգամաւորին ցոյց տուին Թիֆլիսի ճանապարհը, յայտնելով որ Կովկասի գեղեցիկ մայրաքաղաքի ազդեցութեան և անկոչ խնամակալութեան կարիք բոլորովին չունեն, որ իրանք իրանց գործի տէրն են. իսկ ծխականներից մէկը յուլիսի 16-ի ժողովում ասաց և խնդրեց մտցնել արձանագրութեան մէջ, որ հոգաբարձութեան ուսուցչութեան հաստատութիւնը վերապահված է առաջնորդին. նա կարող է կարգադրութիւն անել [illegible], որ առաջնորդը ծխ. ժողով հրաւիրելով կուլացնում է ծխականներին, որովհետև հոգաբարձուները և ուսուցիչները ունեն իրանց համախոհները. ծխական ժողովը միաձայն ընդունեց այս բանաձևը, և սպասելի էր, որ բոլոր գործերը կը վերադարձնի առաջնորդին. սակայն ծխական ժողովը դրեց հոգաբարձութեան վստահութեան և անվստահութեան խնդիր յիշված երկու մեղադրանքի համար և հոգաբարձական կազմը համարեց հեռացված 27 ձայնով հակառակ 26-ի և նոր կազմի ընտրութիւն նշանակեց ամսիս 24-ին։

Տրվեցին երկու բողոք. մէկով, որ քուէարկութեան մասնակցել է մէկ ոչ-ծխական և մէկ 25 տարին չը լրացրած ծխական-ի-

---

պաշտող մարդու գրչի ողջ զօրութիւնը, առանց վարանման իմ մէջ կատարեց մի յեղաշրջում...

Մայրս չէր սխալվում։

Քո քայլը՝ որքան բնական, նոյնքան և մահացու էր ինձ համար...

Յետոյ... Ա՜խ, յետոյ ինչպիսի՜ տառապանքներ կրեցի այն կարճ ժամանակամիջոցում...

Սէր... խանդ... ոճրագործութիւն...

Կենդանանում է, արդեօք, երևակայութեանդ մէջ այդ ողջ անցեալը իմ անհուն տառապանքներով...

Յիշո՞ւմ ես, թէ ինչպէս ուշ գիշերներին դուրս էի թռչում սենեակից և վերադառնում վաղ առաւօտեան, երբ արևը կամաց-կամաց բարձրանում էր սարի կատարից...

Այն վայրկեաններին ինձ հալածում էին մօրս աչքերը։

Այս գիշեր էլ, երբ միայնակ նստած՝ ցանկանում էի հաշիւ տալ ինձ այս կարճ անցեալի մասին, սենեակի մութ խորշերից կամաց-կամաց բարձրացաւ մօրս ուրուականն ու դէպի դուրս շարժվելով չքացաւ անթափանց խաւարի մէջ։

Նա ինձ վրէժի չէր կանչում Համլետի հօր ուրուականի պէս։ Սակայն անկարող եմ այլևս միայնակ տանել այս տառապանքները։

Դուք ճչո՞ւմ էք... Այո, այդպէս, այդպէս։ Այս կեանքում ինձ համար ոչինչ ուրախալի չը կայ, բացի տանջանքներից։

Այդպիսով միայն կարող եմ սփոփել իմ հոգին։

Ցտեսութիւն...

Կաշխատեմ սեփական գժբաղդութեամբս դառնացնել քո կեանքը։

Ես քո զոհն եմ... և մեղքերիս ողջ զօրութեամբ կը ծանրանամ քո խղճի վրա։

***

Նա վերջացրեց և եղջերակը կախելով դանդաղ մօտեցաւ պատուհանին, ճակատը քսած՝ վերստին հառաչեց հոգու խորքերից ու գլխարկը վերցնելով՝ փողոց դուրս եկաւ։

Քամին անդադար մռնչում էր դուրսը։ Տերևազուրկ ծառերը գետին էին խոնարհվում։ Գոց պատուհաններից երբեմն երևում էին կատաղի բնութեան ներդաշնակութեանն ունկնդրող դէմքեր։

Դանդաղ քայլերով նա անցնում էր մայթի վրայով։

—

Արևը ամպերի ծերպերից փայլում էր ուշ աշնան վերջալոյսի բոսորոտ փայլով։

Թափթփված սենեակում դէպի արևմուտք բացվող պատուհանի առաջ ջութակը ձեռին կանգնած էր նա և ակնապիշ դիտում էր արևի մուտքը։

Դանդաղ, ջղաձգական շարժումներով ջութակը դրեց ուսին, գլուխը խոնարհեց այն կողմ և թախծոտ, սպասող հայեացքը մահացող օրի վերջին ցոլքերին յառած՝ կընտոռոցը սահեցրեց լարերի վրայով։

Մէկ... երկու... երեք...

Լարերը հեկեկացին սիրոյ ու տառապանքի ծանր արցունքներով ու մարեցին լռութեան խորշերում։

Դրան յաջորդեցին երկրորդ, երրորդ և այն զարկերը՝ աւելի անոյժ, աւելի վհատ, մերթ նման անյոյս մանչիւնի, մերթ՝ ոռնի լացին։

Ապա ջութակը յատակի վրա ջարդելով՝ լարված երկար խորհելուց յետոյ գոչեց.

— Այնու ամենայնիւ ինձ անհրաժեշտ է հոգեկան անդորրութիւն...

Եւ քայլերն ուղղեց դէպի ոստիկանատուն։

II

Այն օրից չորս տարի էր անցել։

X քաղաքն անհամբեր սպասում էր սեպտեմբերի 20-ին։

Այդ օր տեղական ողջ թերթերը յօդուածներ էին նուիրել մի հանելուկային, բայց հազուագիւտ ոճրագործութեան, որ նոյն օրը պէտք է քննվէր զինուորական դատարանում։

Քննութիւնը կատարվում էր դռնբաց։

Անհամբեր հասարակութիւնը վաղ առաւօտից խմբվել էր դատարանի առաջ։ Ժամը 10-ին մուտքի մօտ ասեղ գցելու տեղ չը կար։ Հանդիսականների մէջ էին այլ և այլ թերթերի թղթակիցներ, գրողներ, հրապարակախօսներ և, որ ամենագլխաւորն է, իրաւաբաններ։

Առաւօտեան ժամը $11^1/_2$-ին լսվեց զանգի ձայնը։ Դահլիճի դռները բացվեցին, և մարդիկ մէկ-մէկ անցան ներս։

Սև փրակով իրաւաբանները պորտֆէլները ձեռքներին հապճեպ այս ու այն կողմն էին անցնում։

Միջանցքում փոքրիկ թերթիկներով ծանօթութիւն էին բաժանում գործի մասին։

Դահլիճի մուտքի մօտ շրջանակի մէջ կախված էր 20-ին քննվող գործերի ցուցակը, ուր ամենից առաջ խոշոր տառերով գրված էր.

«Дѣло гражданина А. И. Цодакяна за убійство матери».

Մարդիկ մէկ-մէկ մօտենում էին, կարդում այդ բառերն ու կնճռոտ ճակատով հեռանում։

Քիչ յետոյ հնչեց երկրորդ զանգը։ Մեծ դահլիճը լի էր հանդիսականներով և դեռ շարունակում էին գալ։ Ամենքը անհամբեր սպասում էին քննութեան սկզբին ու վախճանին։

Յանկարծ բոլորի ուշադրութիւնը դարձաւ դէպի աջ, ուր դռնից շղթայակապ, զինուորների հսկողութեամբ ներս մտաւ մեղադրեալը։

Վերջին կարգերից կանգնեցին՝ աւելի լաւ տեսնելու համար։ Դահլիճը վայրկենապէս լցվեց շշուկներով։

— Тише,—լսվեց չեմքից շվեյցարի ձայնը։

Դահլիճում մեռելային լռութիւն տիրեց, սակայն մարդկանց հայեացքը մեխված էր մեղադրեալի վրա։

Նրա դէմքի ու գլխի մազերը անզուսպ երկարել էին և անխնամ թափթփվել կրծքին, ուսերին։

Չորս տարի միայն... Եւ այդ կարճ ժամանակամիջոցում ինչպիսի փոփոխութիւն էր կրել նա։

Դէմքից յաւիտենապէս չքացել էր ժպիտը։ Մեղադրական կարմիր նստարանին նստած՝ երբեմն-երբեմն ջղաձգական շարժումներ էր անում, ցնցվում ողջ մարմնով՝ ցըրտատարի պէս։

Դէմքի երկու մեծ խոռոչներից սև թախծոտ աչքերով կարծես հանդիսականների մէջ մէկին փնտռում էր։ Այդ վայրկեանին նա տանջանքների կատարեալ խտացումն էր։

Ժամը 12-ին հնչեց երրորդ զանգը։ Ամենքը միասին ոտքի կանգնեցին դատաւորներին ընդունելու համար։

Դատարանի անդամներից մէկը զեկուցեց գործի մասին։ Մարդիկ անշշուկ հետևում էին նրա իւրաքանչիւր արտասանութեանը։ Մեծ դահլիճի մեռելային լռութիւնը երբեմն-երբեմն խանգարվում էր զեկուցողի հազի ձայնով։

Մեղադրեալը մերթ ցնցվելով աչքերը յառում էր դատաւորներին, մերթ՝ դահլիճի խուլ անկիւնները։ Վերստին նրա յիշողութեան մէջ արթնացաւ այն գիշերը, երբ շնչասպառ փախչում էր անտառի միջով։ Նրան թւաց, որ ինքը միայնակ է և անծայր տարածութեան մութ խորշերից փայլում են երկու աչքերը, իսկ բուն ծառերի կատարներից իր վայուններով խանգարում է անտառի լռութիւնը։ Նրա աչքերը փայլում էին անսովոր բոցով։ Անլսելի շշուկներ արձակելով կծկվում էր կարմիր նստարանի վրա։

Երդուեալ հաւատարմատարը դատաւորական երկար սեղանից քիչ հեռու փոքրիկ գրասեղանի առաջ ջղաձգական շարժումներով թերթում էր ինչ-որ ձեռագիր։

— Ի՞նչ ունենք ասելու,—զեկուցումը վերջացնելով դարձաւ պաշտպանին դատաւորը։

Ամենքը ցնցվեցին, որպէս շանթահար, և կրակոտ հայեացքները մեխեցին պաշտպանի վրա։ Ցնցվեց և վերջինս ու աչքերը դատախազին յառած՝ փոքրիկ լռութիւնից յետոյ սկսեց խօսել ծանր, հանդարտ, համոզեցուցիչ եղանակով։ Նա փնտռում էր բառեր, որով կարենար ազդել դատաւորների խղճի վրա։ Շատ քիչ հիմք ունէր՝ վրան կանգնելու համար, որովհետև մեղադրեալը դատին յանձնվելու ժամանակ ոչնչով չէր պատճառաբանել իր ոճրագործութիւնը։ Միակ յենակէտը, որի վրա երկար խօսեց, մեղադրեալի հոգեկան հիւանդութիւնն էր։

— Մայրասպանութեան այն քօղարկված պատճառները չափազանց խորն են եղել և յարգելի, պ. պ. դատաւորներ։ Այլապէս ձեր առաջ նախկին փիլիսոփայութեան դոկտորի տեղ մեղադրական նստարանի վրա նստած չէր լինի այս բացներով հոգեկան հիւանդը, որին շարունակ հալածում է իւրաքանչիւր շշուկ, անցեալը յիշեցնող։ Մնում է միայն ինձ այս ամենից յետոյ խնդրել ձեր ներողամտութիւնը։ Մի՞թէ անկարելի է բաւականանալ նրա կրած այս երկարատև բարոյական ու հոգեկան տառապանքներով... Չորս երկար տարիներ բանտի և հոգեկան հիւանդանոցի խորշերում... Դա աւելի մեծ է, քան նրա յանցանքը։

Հանդիսականները ծանր հառաչեցին. կարծես այդ խօսքերով նրանց կրծքից մի ծանր քար ընկաւ։

Երբ մեղադրեալին տուին վերջին խօսքը, նա ցնցվելով միայն բարձրաձայն ծիծաղեց։ Շղթաների ձայնը թափանցեց ամենքի հոգու խորքը։

Դատաւորների խորհրդակցութեան ժամանակ միջանցքներում մարդիկ և իրաւաբանները երկար խմբված խօսում էին գործի մասին։

Անկիւնների նստարաններից մէկի վրա նստած մի սևազգեստ կին արտասվում էր դառն հեծկլտանքներով։

Խ. Բորեան

բասստու, որոնք, ըստ կարծեաց բողոքողների, ձայն տուել են հակառակ հոգաբարձութեան։ Եւ ամսիս 24-ի ծխ. ժողովը քննեց այդ երկու բողոքների կէտերը, որովհետև բողոքները ժողովի կողմից թոյլ տրված զանցառութեան դէմ էին, որոնք նա իր եպրակացութեամբ ներկայացնելու էր առաջնորդին նախագահի միջոցով, և քննութիւնը ցոյց տուեց, որ, յիրաւի, մէկը միւս եկեղեցու ծխական է. իսկ հասակի հարցը մնաց անորոշ։

Ինչպէս առաջին տողերում ասացի, այսպիսի քուէարկութեամբ անվստահութեան արժանացած երեք հոգաբարձուները, քուէարկութեան այլ արդիւնքներով վերընտրվեցին նոյն պաշտօնի համար։

Եւ Լուսաւորիչ եկեղեցու ծխականները այսպիսով կարողացան ընտրել պատուաւոր ելքը մի այնպիսի հարցի, որը, երրորդ ամիս է մնում, թշնամութիւն էր ձգել հասարակութեան մէջ՝ դառնալով կռւի, ատելութեան պատճառ նրա անդամների համար. եթէ հարցը այս ելքը չը ստանար, մենք, բացի ծխ. 5 ժողովներում մեմեանց հասցէին ուղղված հայհոյանքները և սպառնալիքները՝ ականատես կը լինէինք դեռ ևս շատ վատ տեսարանների։

Այս պատճառով՝ փառք, պատիւ գանձակեցիներին, մանաւանդ ս. Լուսաւորիչ եկեղեցու ծխականներին՝ հարցի այսպիսի ելքի համար։ Սրան կասեն. «Страшенъ сонъ, да милостивъ Богъ».

Թեմական իշխանութեան միայն մնում է հաստատել ընտրվածներին և պատուիրել անմիջապէս հրաւիրել ուսուցչական խումբ, միանգամայն անուշադրութեան մատնելով այս ընտրութեան դէմ տրված անարժէք երեք բողոքները, որոնցից երկուսը այդ հոգաբարձութիւնից արձակված երկու ուսուցիչներ են։

Ծանապարհորդ ծխական

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՆԱՒԹԱՇԽԱՐՀԻՑ

XI

«Բուզովնայի մանկական կոլօնիան»

Բագու, 24 յուլիսի

«Մանուկների մահացութեան դէմ կռւող» ընկերութիւնը ահա մի քանի տարի է, ինչ տեղական «Բուզովնա» կոչված ամարանոցում պահում է մանկական ամառային կոլօնիա, ուր ներկայումս գտնվում են մօտ 70 երեխայ։

Ինչպէս առհասարակ մեր բոլոր հասարակական հիմնարկութիւնների մէջ է, մանկական կոլօնիայի ներքին կեանքն էլ ծածկված է եղել հասարակութեան աչքերից և տարիների ընթացքում ոչ ոք չէ հետաքրքրվել իմանալու, թէ ինչ է կատարվում այնտեղ և ինչ հիմքերի վրա են դրված կոլօնիայի գործերը, մինչև որ վերջին օրերս կոլօնիայում գտնվող մանուկներից մէկի մայրը «Баку» լրագրում մի նամակ է զետեղում կոլօնիայում տիրող կարգերի մասին, մի նամակ, լի սարսափներով, որը սոսկալի գոյներով էր նկարագրում մանուկների կեանքը ընկերութեան կոլօնիայում։

Ընկերութեան վարչութիւնը, երևի ինքն էլ ծանօթ չը լինելով կոլօնիայի ներքին կեանքի հետ, կազմում է մի կոմիսիա, որը պէտք է տեսնում տեղն ու տեղը ստուգելու տիկնոջ նամակի մեղադրանքները։ Կոմիսիայի մէջ մտնում են ընկերութեան վարչութեան անդամները և «Баку» ու «Каспій» թերթերի ներկայացուցիչները, որոնք և գնում են Բուզովնա, կիրակի, ամսիս 21-ին։

Ես կանխակալ կարծիք չեմ ուզում յայտնել կոլօնիայում տիրող կարգերի և նամակագիր տիկնոջ գրածների ճշմարտութեան մասին, որը վերջ ի վերջոյ կը պարզվի հասարակութեան համար. սակայն, իմ կարծիքով, կոմիսիան որքան էլ անկողմնապահ կերպով քննէր կոլօնիայի ներքին կեանքը, հազիւ թէ շատ բան կարողանար պարզել, որովհետև կոմիսիայի գալու մասին նախօրօք իմանալով՝ կոլօնիայի վարչութիւնը պարզ է որ պէտք է աշխատէր ուղղելու և ծածկելու բոլոր դեֆեկտները։ Եւ եթէ կոմիսիան իրօք կամենում էր տեղն ու տեղը և ստոյգ կերպով ծանօթանալ կոլօնիայի գործերի հետ, նա պէտք է բոլորովին այլ կերպ վարվէր։

Ցամենայն դէպս, հէնց իր կոմիսիայի տեսածներն արդէն շատ բան են ասում, և չը նայած որ նա աշխատում է վարդագոյն կերպով նկարագրել կոլօնիայի ներքին կեանքը, այնուամենայնիւ այդ վարդագոյն շղարշի տակից էլ շատ բան է երևում։

Մի քանի նմուշներ կոմիսիայի տեսածներից.

Աղջիկները իրանք են լուանում իրանց սենեակների յատակները։ Ջուրը իրանք են բերում ջրհորից և բարձրացնում սենեակները, որը կոմիսիան անուանում է «խաղ». նրանք օգնում են խոհարարին ամանները լուանալու և այլն։

Այդ բոլորը նրանք անում են հերթով, առանց գանգատվելու և ինքնայօժար կամքով, և կոմիսիան այդ գտնում է միանգամայն օրինաւոր։

Չը գիտեմ ինչպէս է նայում այդ բոլորի վրա կոմիսիան, ինչպէս կը նայի հասարակութիւնը, սակայն՝ իմ կարծիքով՝ առողջանալու համար ուղարկված երեխաներին սովորել կեղտոտ յատակները լուանալու, ջուր քաշելու ջրհորից, ամաններ լուանալու խոհարարի հետ միասին, յամենայն դէպս թոյլատրելի չը պէտք է համարվի. և եթէ այդ բոլորը կատարվել են կոմիսիայի անդամների աչքերի առաջ, ապա պարզ է, որ նրանց բացակայութեամբ կարող են կատարված լինել նաև այնպիսի դէպքեր, որոնք նկարագրված են եղել տիկ. Մատվէեվայի նամակում և որոնք պատճառ էին դարձել տիկնոջը՝ վերցնելու կոլօնիայից իր աղջկան։

Մի ուրիշ հանգամանք. կոմիսիան տիկնոջ նամակի մեղադրանքների մասին հարց ու փորձ է անում, վկայութիւններ հաւաքում 6—10 տարեկան երեխաներից, որը չը գիտեմ մանկավարժական տեսակէտից որքան թոյլատրելի է։

Ցամենայն դէպս կոմիսիայի մակերեսային քննութիւնը շատ քիչ բան է պարզում հասարակութեան համար, և ընկերութեան վարչութիւնը հէնց իր պրեստիժը պահպանելու համար պարտաւոր է դատի կանչել տիկ. Մատվէեվային և պահանջել, որ նա հաստատէ իր նամակի մեղադրանքները։ Եւ միայն այդ միջոցով ընկերութիւնը կարող է արդարացնել իրան։

Վաղարշակ Թումանեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

◆ Սեպտեմբերի 29-ից Թիֆլիսում բացվելու է հերթական ցուցահանդէս-տօնավաճառ Կայսերական Կովկասեան Գիւղատնտ. Ընկ. նախաձեռնութեամբ։ Տօնավաճառը կը տևի մինչև հոկտեմբերի 16-ը։

◆ Մօտ ժամանակներս Թիֆլիս է գալու ամերիկական մասնաւոր գեղարուեստական դպրոցների 30 աշակերտներից բաղկացած էկսկուրսանտների մի խումբ։

◆ Երէկ, [illegible] 1-ին, Ա. Քալանթար ուղևորվեց դէպի Ալեքսանդրապոլ կարդալու դասախօսութիւններ ամառային գիւղատնտեսական կուրսերում։ Իսկ ամսիս 5-ին կը կարդայ դասախօսութիւններ Դիլիջանում։ Դասախօսութիւնների նիւթը այս անգամ պէտք է լինի «Ալպիական կամ լեռնային շրջանի տնտեսութեան հիմունքները»։ Ներկայ ճանապարհորդութեան միջոցին Ա. Քալանթար առաջ կը տանի իր ուսումնասիրութիւնները, որ նա սկսել է անցեալ տարվանից, վերաբերեալ կովկասեան ոչխարաբուծութեան։

◆ Թիֆլիսի Հասարակական կլուբի շէնքը ներկայումս վերանորոգվում է և ընդարձակվում թէ՛ դահլիճը և թէ՛ բեմը։ Բացումը տեղի կունենայ սեպտեմբերին։

◆ Երկրորդ քաղաքամասում առևտրական հաստատութիւնների վերահսկող Հայկ Խարազեանը յուլիսի 3-ից սկսած մինչև օգոստոս ամիսը կազմել է 38 արձանագրութիւն, որից 6-ը թոնրատէրերի վրա 3-րդ տեսակի հացը 2-րդ տեսակի տեղ վաճառելու համար, 22 արձանագրութիւն ծառայողների նորմալ հանգիստը խախտելուն համար, 3 արձանագրութիւն հաց վաճառելու պատշաճաւոր թոյլաւութիւն չունենալուն համար և այլն։

◆ Թիֆլիսի քաղ. դումայի տնտեսական մասնաժողովը հաղորդեց վարչութեանը, որ անհրաժեշտ է առևտրա-տնտեսական մասի գործակալներին կարգադրել, որպէսզի հրսկողութիւն ունենան 5 կոպէկանոց հասարակ վաճառ հացերի վրա։ Պէտք է պահանջել, որ այդ տեսակ հացերը 1 ֆունտից պակաս չը լինեն, հակառակ դէպքում մեղաւորների վրա արձանագրութիւն կազմել։ Նկատված է, որ այդպիսի հացերը յաճախ ¾ ֆունտից աւելի չեն։

◆ Թիֆլիսի քաղ. վարչութիւնը առաջարկել է առևտրա-տնտեսական մասի իր գործակալներին սաստկացնել հսկողութիւնը փուռերի և բուլկի պատրաստողների վրա, որպէսզի վատ կամ լաւ չը թխված հաց չը վաճառեն։ Միաժամանակ առաջարկված է պարտաւորեցնել ուտեստի մթերքներ և մրգեղէններ վաճառողներին, որ ծածկեն մթերքները կիսէյով և կոտորեն ճանճերին։

◆ Ստացանք Միք. Սմբատեանից 3 ր. «Մշակի» № 158-ի մէջ յիշված օրիորդի ուսման վճարի լրացման համար։

◆ Թիֆլիսի քաղ. վարչութեան մէջ ըստացված խնդիրներն ու գանգատները քննելու համար վարչութեան անդամի պաշտօնակատար Մ. Զաքարի առաջարկութեամբ մտցված է նոր եղանակ։ Մինչև այժմ այդ գանգատներն ու խնդիրներն ուղարկվում էին առևտրա-տնտեսական մասի գործակալներին՝ քննելու և կարծիք յայտնելու, այնուհետև միայն քննում էր վարչութիւնը և, հիմնվելով գործակալի եզրակացութեան վրա, այս կամ այն որոշումը կայացնում։ Այսուհետև գանգատների ու խնդիրների բովանդակութեան վերաբերեամբ քննութիւն կը կատարի վարչութիւնը և եթէ հարկ լինի՝ թիւրիմացութիւնը կը պարզի տեղն ու տեղը։

◆ Հանգուցեալ ձայնաւոր Զաքարեանին փոխարինելու համար հրաւիրված փոխանորդ ինժեներ Ա. Մարգուլեէսը Վլադիկավկազից յայտնել է քաղաքագլխին, որ իր հանգամանքները փոխված լինելով՝ այլևս չէ կարող ստանձնել դումայի ձայնաւորի կոչումը։ Նրա փոխարէն հրաւիրվում է յաջորդ I քաղաքամասից Պ. Ս. Վասիլիեվը։

◆ Թիֆլիս է եկել «Le Temps» լրագրի գլխաւոր աշխատակիցներից մէկը՝ Ի. Շօպֆէրը, որ ճանապարհորդելու է Կովկասի գլխաւոր տեղերում և ի միջի այլոց գնալու է Անի ու Էջմիածին։

◆ Անցեալ օրը տեղի ունեցաւ Ախալքալաքի հաշտարար միջնորդ Գ. Անտօնովի թաղումը։

◆ Տարեկան, ամսական, երկամսեայ և եռամսեայ երկաթուղային տոմսակներ քաղաքամերձ տեղերի համար կարելի է գնել ամենայն օր։

◆ Օգոստոսի 1-ից Նաւթլուղ կիսակայարանը փոխվում է տարիֆային կայարանի՝ երկաթուղային պատշաճաւոր գործառնութիւններով։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂ ԱՐ.

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Արասխթումանն, 27 յուլիսի

Ամսիս 26-ին, կ. Հ. Բ. Ընկ. տեղիս ճիւղի վարիչներն՝ աջակից ունենալով ամարանոց եկած մի քանի ինտելիգենտների՝ տուին յօգուտ նոյն Ընկ. տեղական ճիւղի գր.-ընթերցարանի մեծ դժուարութեամբ կազմակերպած իրենց ներկայացումը։

Մեր գաւառական քաղաքներում և գիւղերում քիչ թէ շատ տանելի հայկական ներկայացումներ կազմակերպելու համար չափազանց մեծ եռանդ և ճիգ է պահանջվում կազմակերպիչներից, մանաւանդ Աբասթումանի նման վայրում, որտեղ տեղական ոյժերը շատ քիչ են, իսկ եկուորներն էլ հայկական այնպիսի դասակարգի երիտասարդներից են, որոնք հայերէն խօսել չը գիտեն, ուր մնաց թէ բեմ դուրս գալ։

[illegible], որ կազմակերպիչները հնարաւորութեան չափ աշխատել էին մի կարգին բան տալ հասարակութեանը, և այդ՝ որոշ չափով նրանց աջողվել էր։

Ներկայացումը կազմված էր երեք մասից՝ հայերէն «Վերօչկինի գաղտնիքը», ռուսերէն «Отдается комната» և վերջն էլ երաժշտական բաժին։ Կազմակերպիչները մի կողմից հասարակութեան ճաշակին յարմարվելու, միւս կողմից հայերէն տիրապետող ոյժեր չունենալու պատճառով աշխատել էին ներկայացմանը ոչ այնքան հայկական բնոյթ տալ, որքան ռուսական։

Բացի այն, որ՝ հակառակ յայտարարութեան՝ հայերէն պիէսը վերջը ձգվեց, երաժշտական բաժնում էլ ոչ մի հայերէն երգ չերգվեց, չը նայած որ ծրագրում տպված էր ուրիշ երգերի հետ և Մելիքեանի «Վարդը»։

Մենք հաւատացած ենք, որ եթէ օր. Կագարեանը, որ չափազանց ճաշակով երգեց ռուսական երգեր և արժանացաւ հասարակութեան բուռն ծափահարութեան, մի հայերէն երգ ևս երգէր, աւելի բուռն ծափահարութեան կարժանանար։

Չը նայած բոլոր դերակատարներն անփորձ սիրողներ էին, բայց երկու պիէսն էլ բեմի վրա, կարելի է ասել, լաւ տարան։

Առանձնապէս աչքի էին ընկնում օր. Բեժանեանը և Կ. Վ. Ղահրամանեանը, առաջինը Վէրայի դերում, իսկ երկրորդը Սումբատովի և Պուչկովի դերերում։ Լաւ էին նոյնպէս օր. Ատամանեանը և պ. Տէր-Սարգսեանը. միայն վերջինի շարժումները երիտասարդական էին. իսկ միւսները պահում էին անսամբլը։ Իսկ երաժշտական բաժնում թէ ջութակահար Միւլմանը և թէ սիրող երգչուհի օրիորդ Կագարեանը արժանացան բուռն ծափահարութեան և ստացան մի քանի ծաղկեփունջեր։

Կարգապահութիւնը օրինաւոր էր։ Զուտ արդիւնք սպասվում է 100—120 րուբլի։

Ց. Շ.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, 31 յուլիսի

Երէկ Երևանեան հրապարակում կոպիտ կերպով ինձ մօտեցան երեք նորաւարտ ներսիսեանցիներ (որոնց չեմ ճանաչում) և սպառնալից կերպով պահանջում էին, որ յայտնեմ, թէ արդեօք ե՞ս եմ «Մշակի» № 164-ում տպված՝ «Անմխիթար երևոյթ» յօդուածի հեղինակ Իրազեկը։

Ես, լինելով «Մշակի» վերոյիշեալ յօդուածում յիշված սուժողի եղբայրը, երևի կասկածում էին, որ ինքս պիտի լինեմ նաև յօդուածագիրը։

Սրանով յայտնում եմ, որ ես չեմ իրազեկը։

Տեսնելով որ գործ ունեմ պատանիների հետ, չուզեցի մտնել բացատրութիւնների մէջ և բարւոք համարեցի հեռանալ, յետևից լսելով մի շարք փողոցային հայհոյանքներ։

Ցաւալի ու տխուր այս փաստը ես ակամայից գալիս է ճշգրտելու Իրազեկի բոլոր ասածները։

Ս. Երկանեան

—

Թիֆլիս, 28 յուլիսի

Այսօր զզուանքով կարդացի «Կով. Լրաբեր» թերթի № 168-ում Մէ-Բիս ստորագրութիւնը կրող գրութիւնը «Մշակի» և մասնաւորապէս Հ. Առաքելեանի հասցէին։

Պարոնը յայտնում է իր ոչ-հօրիզոնական և ոչ-մշակական լինելը (իմա անաչառ) ու հանդիսաւոր կերպով աւետում է հայոց ազգին, որ ինքը չունենալով մինչև օրս իր բերանը, իր օրգանը, այսուհետև ջուրը գցել է արխը... ու իր հեղհեղուկ պղտոր ալիքներով երևի պիտի հեղեղէ, պիտի կեղտոտէ հայ անդաստանը։

Ու այժմ անյայտ պարոնը գրչի մի խնդաղ թափով, թուխշքով թռչում-նստում է ինքնակոչ դատաւորի սեղանի առաջ, պատմում է փոքրիկ էջերում «Մշակի» 1905—1912 թիւերի գործած բոլոր «յանցանքները» ու փառաւորապէս, բայց մի զարհուրելի դատավճիռ արձակում նրա դէմ ապագայ պատմագրի բերանից, թէ «Հօրիզոնի» ասելով «Մշակը» և մանաւանդ Հ. Առաքելեանը եղել են գաւառիր դաշնակցական կուսակցութեան համար» ու արիաբար ինքն էլ իր դատախազի կնիքը դրոշմում, վաւերացնում է այդ յայտնութիւնը։

Չը գիտեմ այսուհետև էլ ինչ ճշմարտութիւններ պիտի գրի այդ դիմակաւորված մեֆիստոֆելեան արդարադատ պարոնը «Մշակի» հասցէին, բայց կասկածից դուրս է, որ ջուրը գալ է իր արխը...։

Գիտեն կոնձի ճշմարտութիւնը երևան է եկել Մէ-Բիսների չարանենգ հոգու մէջ՝ ով գիտէ ինչ-ինչ միտումնաւոր պատճառներով։

Ց. Զաթոյեան

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՀԵՌ. ԳՈՐԾ.)

31 յուլիսի

ՕԴԵՍՍԱ։ Ֆաբրիկանտների ու գործարանատէրերի ընկերութեան նախաձեռնութեամբ հրաւիրված խորհրդակցութիւնը սպառնացող քարածուխի սովի մասին՝ որոշել է, կրիզիսից խուսափելու նպատակով, Օդեսսայի ու նրա շրջանի բոլոր գործարանատէրերից միութիւն կազմել։ Վճռված է նոյնպէս անմիջապէս 15 միլիօն պուդ ածուխ պատրաստել։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Գերմանիայից Պետերբուրգ են եկել «Գրօսսէր-Կուրֆիւրստ» մեծ ովկիանոսանաւով գերմանական «Ֆլոտտէն-Ֆերէյնի» ընկերութեան էքսկուրսիան 450 հոգուց բաղկացած։ Էքսկուրսիան Պետերբուրգից գնալու է Ֆինլանդիա-Հելսինգֆորս, ապա Ստոկհօլմ և Կօպէնհագէն։

ՆԻՒ-ԵՈՐԿ։ Նահանգապետ Սէյլզէրը դատի է ենթարկվում ընտրողական մասնաժողովի համար յատկացված դրամները իւրացնելու և սուտ վկայութեան համար դրա առիթով։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Հրատարակիչներ՝ Ս. ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Ց. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ

Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

1913 թւի ապրիլի 18-ից մինչև 1914 թ. ապրիլի 17-ը։

(Ժամերը նշանակված են Թիֆլիսի ժամանակով)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է

ԲԱԳՈՒ.—**Արագ գնացքը** № 6—10 ժ. 16 ր. առ., հասնում է Աղստաֆա 12 ժ. 34 ր., Գանձակ 3 ժ., Եւլախ 4 ժ. 31 ր., Հաջի-Կաբուլ 8 ժ. 6 ր. եր., Բագու 11 ժ. 13 ր. գիշ.։ **Պոստաւոր գնացքը** № 4—10 ժ. 16 ր. գիշ., հասնում է Աղստաֆա 1 ժ. 6 ր. գիշ., Գանձակ 4 ժ. 16 ր. առ., Եւլախ 6 ժ. 15 ր. առ., Հաջի-Կաբուլ 10 ժ. 46 ր. առ., Բագու 3 ժ. 31 ր. ցեր.։ **Մարդատար գնացքը** № 8—6 ժ. 29 ր. եր., հասնում է Աղստաֆա 8 ժ. 50 ր. եր., Գանձակ 11 ժ. 23 ր. գիշ., Եւլախ 1 ժ. 1 ր. առ.։ Հաջի-Կաբուլ 4 ժ. 42 ր. առ., Բագու 7 ժ. 53 ր. առ., **Խառն գնացքը** № 106 (Մարդատարի արագութեամբ ապրանքների համար)—4 ժ. 23 ր. առ., հասնում է Աղստաֆա 8 ժ. 41 ր. առ., Գանձակ 1 ժ. 7 ր. ցեր., Եւլախ 5 ժ. 19 ր. ցեր., Հաջի-Կաբուլ 12 ժ. 29 ր. գիշ., Բագու 7 ժ. 28 ր. առ.։

ԲԱԹՈՒՄ.—**Պոստաւոր գնացքը** № 3—9 ժ. 51 ր. առ., հասնում է Միխայլովօ 1 ժ. 56 ր. ցեր., Բաթում 11 ժ. 8 ր. գիշ.։ **Մարդատար գնացքը** № 7—4 ժամ 40 ր. ցերեկվայ, հասնում է Միխայլովօ 8 ժ. 46 ր. եր., Բաթում 5 ժ. 40 ր. առ.։ **Մարդատար գնացքը** № 9—10 ժ. 30 ր. գիշ., հասնում է Միխայլովօ 2 ժ. 31 ր. գիշ., Բաթում 10 ժ. 59 ր. առ.։ **Խառն գնացքը** № 107 (մարդատարի արագութեամբ ապրանքների համար)—2 ժ. 48 ր. գիշ., հասնում է Միխայլովօ 8 ժ. 20 ր. առաւ., Բաթում 10 ժ. 18 ր. գիշ.։

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆ.—**Պոստաւոր գնացքը** № 4/3—12 ժ. 51 ր. ցեր., հասնում է Ղարաքիլիսա 8 ժ. 10 ր. եր., Ալեքսանդրապոլ 11 ժ. 48 ր. գիշ., Էջմիածին 5 ժ. 12 ր. գիշ., Ուլուխանլու 5 ժ. 40 ր. գիշ. (առանց Երևան մտնելու), Նախիջևան 10 ժ. 15 ր. առ., Ջուլֆա 11 ժ. 42 ր. ցեր.։ **Մարդ.-ապրանքատար գնացքը** № 24/23 (միայն II և III կարգի վագոններով)—8 ժ. 8 ր. եր., հասնում է Ղարաքիլիսա 3 ժ. 23 ր. գիշ., Ալեքսանդրապոլ 6 ժ. 57 ր. առ., Էջմիածին 12 ժ. 10 ր. ցեր., Ուլուխանլու 12 ժ. 38 ր. ցեր., Երևան 1 ժ. 33 ր. ցեր.։ **Մարդատար-ապրանքատար գնացքը** № 14/13—12 ժ. 46 ր. գիշ., հասնում է Ղարաքիլիսա 8 ժ. 13 ր. առ., Ալեքսանդրապոլ 11 ժ. 50 ր. ցեր., Կարս 4 ժ. 18 ր. ցեր.։

ԲՈՐԺՈՄ.—**Մարդատար գնացքը** № 17/18—8 ժ. 2 ր. առ., հասնում է Գօրի 10 ժ. 41 ր. առ., Բօրժօմ 9 ժ. 31 ր. ցեր.։ **Մարդատար** № 19/20—3 ժ. 18 ր. ցեր., հասնում է Գօրի 5 ժ. 59 ր. ցեր., Բօրժօմ 1 ժ. 2 ր. երեկ.։

ԹԻՖԼԻՍ Է ՀԱՍՆՈՒՄ

ԲԱԳՈՒԻՑ.—**Արագ գնացքը** № 5—9 ժ. 35 ր. եր. **Պոստաւոր գնացքը** № 3—9 ժ. 1 ր. առ.։ **Մարդատար գնացքը** № 7—3 ժ. 53 ր. ցեր.։ **Խառն գնացքը** № 107—2 ժ. 12 ր. գիշ.։

ԲԱԹՈՒՄԻՑ.—**Պոստաւոր գնացքը** № 4—9 ժ. 16 ր. երեկ.։ **Մարդատար գնացքը** № 8—5 ժ. 54 ր. ցեր.։ **Մարդատար գնացքը** № 10—8 ժ. 40 ր. առ.։ **Խառն գնացքը** № 106—3 ժ. 38 ր. գիշ.։

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆԻՑ.—**Պոստաւոր գնացքը** № 4Д./3—7 ժ. 32 ր. եր.։ **Մարդ.-ապրանքատար գնացքը** № 26/25—(II և III կարգի վագոններով)—10 ժ. 50 ր. առ.։ **Մարդ.-ապրանքատար գնացքը** № 16/15—7 ժ. 28 ր. առ.։

ԲՈՐԺՕՄԻՑ.—**Մարդատար գնացքը** № 17/18—11 ժ. 7 ր. եր.։ **Մարդատար գնացքը** № 19/20—7 ժ. 38 ր. առ.։

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Բժշկ. Բ. Նաւասարդեանի

Հիմնված 1880 թ.

(Գուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)

Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից

ԸՆԴՈՒՆԵՆ ԱՌՈՂՋՆԵՐԸ

«606»-ի և «914»-ի ներարկում բժշկական խորհրդակցութեամբ՝ 11—12 ժ.

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վեներաւորութեան վեներական (սիֆիլիս) հիւանդութիւն։

Բ. Գ. ԱՅՎԱԶԵԱՆ—1—2 ժ. ներքին և երեխայոց հիւանդութ.։

Կ. Մ. ՉԻԿՕՎԱՆԻ—9½—10 ք ժ. աչքի, ներքին և նեարդային հիւ.։

Զ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆ—10—11 ժ. մանկաբարձութիւն, կանանց և երեխայոց հիւ.։

Ն. Տ. ՄՈՒԼԻՆ—10—12 ժ. ականջի, կոկորդի և քթի հիւանդութ.։

Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներական, վիրաբուժութեան և միզասեռ. հիւ.։

Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.։

Կ. Գ. ԳՈՒՐԳԵՆԻՁԷ—1—2 ժ. ներքին, երեխայոց հ. և ծաղկահատ։ Արեան, մէզի, խուխի հետազօտութիւն։

ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ ՏԷՐ-ԳՈՒԹԵԱՆ—12—1 ժ. մանկաբարձութիւն և կանանց հիւ.։

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ

Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—6—7 ժ.։

Կ. Գ. ԳՈՒՐԳԵՆԻՁԷ—6—7 ժ.։

Վճարը 50 կ.։ Չքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝

Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

1. 0—79

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

„Մշակի“ խմբագրատանը վաճառվում են

ՀԵՏԵՒԵԱԼ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԵՐԿԵՐԸ.

1) Հասարակութեան նեցուկները, Հ. Իբսէնի, թարգ. Լ. Բաբայեանի 50 կ.
2) Նոր կեանքի շեմքում, դրամ.-էտիւդ գաւառ. կեանքից, Ա. Ք-ի 40 կ.
3) Նշանվածներ, պիէս 3 գործ., Ալ. Աբէլեանի . . . . . . 60 կ.
4) Ուսանողներ, 3 գործ., Գ. Բաշինջաղեանի . . . . 50 կ.
5) Կայէնի ճանկերում, դրամա 5 գործ. Ալ. Առաքելեանի . . . 50 կ.
6) Մագդա, դրամա, 5 գործ. Լևոն Մանուէլեանի . . . . . . 40 կ.

Նրանք, որոնք այս գրքերից մի-մի օրինակ կը պահանջեն մեզանից փողը կանխիկ վճարելով, կը ստանան 25% զեղչ և ճանապարհածախսը մեզ վրա։ Վերադիր վճարով պահանջողներին կը լինի միմիայն 15%։

Հասցէն՝ Ред. газ. „Мшакъ“, Тифлисъ.

(4) 10—6

Լոյս տեսաւ և վաճառվում է Կ. Հ. Բ. Ընկ. «ԱԻ. ՊՕՂՈՍԵԱՆ» ֆոնդով հրատարակված

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ

ԳԻՒՂԻՑ

գիրքը։ (Պատկերներ գիւղական կեանքից). 278 երեսից բաղկացած։ Գինն է 50 կոպ.։ Գումարով գնողներին 30% զեղչ։

Դիմել գրավաճառներին կամ Ընկերութեանը Абасъ-Абадская пл. д. соб. № 7.

(ու.) 593. 2—2

ՀԱՐԿԱՒՈՐ Է

խնամատարութեամբ կամ գիմնազիական

վարժուհի-դաստ.-կնոջ,

ոչ պակաս քան 30 տարեկան, ջոր պարապելու է ու դաստիարակելու գիմնազիայի 3-րդ դասարան մի աշակերտուհու, և որին միանգամայն պէտք է առնէ իր անմիջական հսկողութեան տակ։ Բացի հմուտ դաստիարակութիւնից պահանջվում է իմանալ ֆրանսերէնը և դաշնամուրի վրա նուագելը։ Տրվելու է ճաշ, բնակարան իր բոլոր յարմարութիւններով։ Պայմանների համար դիմել Чарджуй, М. И. Даніелянцу.

(Ե.ու.) 600. 3—2

Թիֆլիսի Մանրաշէան Առևտրական Դպրոցում

ՆԵՐԱՑՈՒՑԻՉ ՔՆՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ նշանակված են օգոստոսի 19-ից, իսկ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԵԱՆ ՔՆՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ՝ օգոստոսի 26-ից։ Քննութիւնների մանրամասն ցուցակը կարելի է տեսնել դպրոցի գրասենեակում։ Դպրոցին կից կայ ԱՅԲՈՒԲԵՆԱԿԱՆ բաժանմունք։ Խնդիրների ընդունելութիւնը ամեն օր, բացի տօն օրերից, առաւօտեան ժամը 10-ից մինչև ժամը 1-ը ցերեկվայ։ Մաղթանքը և պարապմունքների սկիզբը սեպտեմբերի 2-ից։

(ու.կ.ե.) 601. 4—2

ԱՌԵՒՏՐ. ՏՈՒՆ Ե. Ա. ԾԱՏՈՒՐԵԱՆ եւ ԸՆԿ.

Ֆիրման գոյութիւն ունի 1869 թւից։ = Տելէֆօն № 2—38.

ՎԱՃԱՌՈՒՄ ԲԱՑԱՌԱՊԷՍ

ԲԱԶՄԱԶԱՆ **ՊԱՍՏԱՌՆԵՐԻ (ОБОИ)**

Ռուսական եւ արտասահմանեան առաջնակարգ ֆաբրիկաների։

Գինը—խրաքանչիւր փաթեթը (րուլօ) 8 կ-ից սկսած։

Նմուշներն ուղարկվում են ձրի։

Վերանորոգութեան պատճառով, խանութի մուտքը բակից։

(օ.մ.) 589. 8—5

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный